

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої
освіти

на тему
«Міграційна політика Польщі та її вплив на демографічну
ситуацію в Україні»

Виконав здобувач вищої освіти
2 курсу, групи МЕВ-21м(1,4)
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
_____ Ухань Я.С.
« ____ » _____ 2022 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор
_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2022 р.

Рецензент _____

Анотація

Міграційна політика Польщі та її вплив на демографічну ситуацію в Україні. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2022.

У кваліфікаційній роботі проаналізувати основні тенденції міжнародної міграції людських ресурсів в умовах глобалізації. Узагальнено теоретичні підходи до розуміння сутності та завдань міграційної політики держави. Систематизовано теоретико-методичні підходи до оцінки впливу міграційної політики на демографічну ситуацію в країні-імпортері та країні-експортері трудових ресурсів. Проаналізовано основні засади формування міграційної політики Польщі в умовах подолання міграційної кризи в ЄС. Охарактеризовано зміни міграційних потоків в Польщі після приєднання до Європейського Союзу. Визначено основні результати реалізації міграційної політики для економіки Польщі. Проаналізовано динаміку та структуру імміграційних потоків українців до Польщі. Виявлено залежність демографічних проблем в Україні від міграційної політики Польщі.

Ключові слова: міграційна політика, імміграція, еміграція, трудові мігранти, біженці, чисельність населення, структура населення, коефіцієнт народжуваності

Anotation

Poland's Migration Policy and its Impact on the Demographic Situation in Ukraine – Manuscript.

Qualifying work on obtaining a higher education degree "Master" in the educational-professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. - Kropyvnytskyi. - 2022 .

In the thesis, analyze the main trends of international migration of human resources in the conditions of globalization. Theoretical approaches to understanding the essence and tasks of the state's migration policy are summarized. Theoretical and methodological approaches to assessing the impact of migration policy on the demographic situation in the country-importer and country-exporter of labor resources are systematized. The main principles of the formation of the migration policy of Poland in the conditions of overcoming the migration crisis in the EU have been analyzed. Changes in migration flows in Poland after joining the European Union are characterized. The main results of the implementation of the migration policy for the economy of Poland have been determined. The dynamics and structure of immigration flows of Ukrainians to Poland are analyzed. The dependence of demographic problems in Ukraine on Poland's migration policy was revealed..

Key words: migration policy, immigration, emigration, labor migrants, refugees, population size, population structure, fertility rate

Зміст

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	7
1.1. Міжнародна міграція людських ресурсів як мегатренд епохи глобалізації.....	7
1.2. Сутність та завдання міграційної політики держави.....	14
1.3. Вплив міграційної політики на демографічну ситуацію в країнах	21
Висновки до розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ ЯК СКЛАДОВА СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	30
2.1. Основні засади міграційної політики Польщі в умовах подолання міграційної кризи в ЄС	30
2.2. Характеристика міграційних процесів в Польщі.....	37
2.3. Міграційна політика Польщі як інструмент вирішення внутрішніх економічних проблем.....	44
Висновки до розділу.....	52
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ.....	54
3.1. Динаміка та структура імміграційних потоків українців до Польщі.....	54
3.2. Взаємозв'язок демографічних проблем України та міграційної політики Польщі	62
Висновки до розділу.....	71
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Економічні та демографічні відмінності між країнами стали основними факторами зростання мобільності робочої сили та формування навичок працівників в умовах глобальних трансформацій. Високорозвинені суспільства та деякі країни з економікою, що розвивається, вже переживають швидке старіння населення, тоді як кількість населення працездатного віку збільшується в інших країнах із економікою, що розвивається, та в більшості країн з низьким рівнем доходу. Міжнародна міграція та внутрішня мобільність є одним із способів подолання зростаючих демографічних та перманентних економічних диспропорцій. Переїжджаючи, більшості мігрантів вдається покращити свій дохід, доступ до освіти чи особисту безпеку, а також зробити внесок у добробут країни свого походження. У зв'язку з цим міграція має позитивні та негативні наслідки як для країни-експортера, так і для країни-імпортера трудових ресурсів.

З моменту приєднання до ЄС Польща провадить міграційну політику, спрямовану на пом'якшення викликів ринку праці, зменшення демографічних диспропорцій та вирішення економічних проблем. Заходи, що реалізуються в межах польської міграційної політики, передбачають поступову інтеграцію іммігрантів у суспільство та недискримінаційне ставлення до них. Результатом ефективної та гнучкої міграційної політики стала зростаюча хвиля трудових мігрантів з України до Польщі у 2015-2019 рр., що позитивно впливає на економіку та демографію приймаючої країни.

Водночас, для України в умовах загострення демографічної кризи та воєнних дій збільшення потоку еміграції матиме катастрофічні наслідки як через поглиблення демографічних проблем, так і економічної кризи внаслідок істотного скорочення кількості населення працездатного віку, що є основною складовою потенціалу повоєнного відновлення нашої країни. Цим зумовлена актуальність дослідження сутності напрямів та заходів міграційної політики Польщі як одного з чинників впливу на загальну чисельність населення та трудові ресурси в Україні.

Мета кваліфікаційної роботи – оцінка впливу міграційної політики Польщі на демографічну ситуацію в Україні.

Завдання дослідження полягають у наступному:

- проаналізувати основні тенденції міжнародної міграції людських ресурсів в умовах глобалізації;
- узагальнити теоретичні підходи до розуміння сутності та завдань міграційної політики держави;
- систематизувати теоретико-методичні підходи до оцінки впливу міграційної політики на демографічну ситуацію в країні-імпортері та країні-експортері трудових ресурсів;
- проаналізувати основні засади формування міграційної політики Польщі в умовах подолання міграційної кризи в ЄС;
- охарактеризувати зміни міграційних потоків в Польщі після приєднання до Європейського Союзу;
- визначити основні результати реалізації міграційної політики для економіки Польщі;
- проаналізувати динаміку та структуру імміграційних потоків українців до Польщі;
- провести оцінку залежності демографічних проблем в Україні від міграційної політики Польщі.

Об'єкт дослідження – міграційна політика Польщі, її основні напрями, принципи та інструменти реалізації.

Предмет дослідження – зміна міграційного потоку з України до Польщі внаслідок польської міграційної політики та вплив цього процесу на демографічну ситуацію в Україні.

Методи дослідження. Необхідність застосування міждисциплінарного підходу до дослідження міжнародної міграції як економічного, соціального, політико-правового явища обумовила використання різноманітних методів. У роботі застосовувалися загально-наукові методи узагальнення теоретичних положень щодо вивчення міграційних процесів як форми міжнародних

економічних відносин між країнами, систематизації сутнісних ознак міграції трудових ресурсів та її впливу на економіку приймаючої країни та країни-донора мігрантів, індукції та дедукції при визначенні ключових ознак міграційної політики держави як наукової категорії. Крім цього в процесі дослідження використано інституційно-правовий метод для змістовного аналізу еволюції міграційної політики Польщі, порівняльний аналіз при вивченні основних характеристик міграційного потоку з України до Польщі, динамічний та структурний аналіз для виявлення основних демографічних проблем в Україні. За допомогою статистично-кореляційного аналізу побудовано моделі лінійної регресії для визначення впливу зростання трудової міграції з України до Польщі, як індикатора сучасних змін польської міграційної політики, на показники демографічної ситуації в Україні.

Інформаційна база дослідження охоплює нормативно-правові документи Польщі в сфері міграційної політики, офіційні статистичні дані ООН, Головного управління статистики в Польщі, Державної служби статистики України, Державної міграційної служби України, Управління соціального страхування Польщі, повідомлення засобів масової інформації в мережі Інтернет, монографії та наукові статті вітчизняних та зарубіжних дослідників демографічних та міграційних проблем.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладений на 74 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 13 рисунків. Список використаних джерел налічує 91 позицію і подається на 9-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Міжнародна міграція людських ресурсів як мегатренд епохи глобалізації

В останні роки міжнародна міграція людей стала звичним явищем сучасної світової економіки. Міграція, тобто зміна місця проживання, завжди супроводжувала процеси розвитку людства, а її характер змінювався разом із соціально-економічними трансформаціями, економічним зростанням, впровадженням технологій та інновацій. В даний час активізація міграційних процесів пов'язана з глобалізацією, яка сприяє «збільшенню просторової мобільності різних груп населення, збільшенню просторової протяжності та диверсифікації поведінки учасників міграції» [1].

Міграція визначається як «переселення людей з однієї місцевості в іншу, що як правило пов'язане зі зміною місця проживання, як тимчасового, так і постійного» [2, с. 242]. Сутність міграції як процесу підкреслюється визначенням цього поняття з позицій «соціальної та політичної діяльності людини», результатом якої є «зміна місця розташування або тимчасове чи постійне переміщення людини з одного географічного місця в інше» [3].

Згідно визначення ООН, «міжнародна міграція – це зміна основного місця проживання, яке передбачає переміщення людей через кордони на період не менше одного року» [4, с. 17]. Міжнародна міграція є глобальним явищем, тому міграційні рухи відбуваються в різних напрямках, через національні кордони, а також у міжконтинентальному масштабі. За місцем розташування вихідного та кінцевого пункту призначення розрізняють міжнародну, міжрегіональну та місцеву міграцію [5, с. 25]. В результаті міграції людей формуються міграційні потоки. Міграційний потік визначається як «сукупність територіальних переміщень фізичних осіб, які здійснюються в певний час у межах тієї чи іншої територіальної системи» [6, с. 13].

Безуглий розглядає міграцію як «завершений факт переміщення населення», а для аналізу процесу міграції застосовує терміни «міграційна мобільність» та «міграційна рухливість». Виходячи з цього, вчений виокремлює такі ознаки міграції: «факт переміщення (зміна особою координат свого перебування у результаті переміщення); постійна або тимчасова зміна місця проживання та (або) роботи; перетин кордонів певних територій; постійне або тимчасове перебування на новому місці знаходження; відсутність на попередньому місці перебування; зміна правового статусу мігранта; правове регулювання приймаючої території» [7, с. 50].

Вчені звертають увагу, що сучасне дослідження міграції є міждисциплінарним і багатовимірним процесом: «Значний вплив міграції на різні сфери глобальних процесів сучасного світу зробив це явище предметом дослідження багатьох наукових дисциплін» [8]. Шиманська К. зазначає, що «міжнародна міграція є предметом не тільки демографічних, але й економічних, політичних, екологічних, етнічних, історичних, юридичних та урбаністичних досліджень, зокрема щодо охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення» [9, с. 42].

Наголошуючи на мультидисциплінарності міграційних процесів, С. Кестлс окреслює міграцію як «екзистенційне зрушення, що впливає на різні сфери життєдіяльності», а тому у наукових дослідженнях проблем міграції є завдання для багатьох галузей: «історії, антропології, географії, демографії, політичної економії та економіки в поясненні причин міграції та динаміки руху; політичної науки та права при розгляді правил вступу, міграційної політики та інституційних структур; психології, культурології та антропології при вивченні індивідуального та групового досвіду міграції, ідентичності, приналежності та формування спільноти; права, політичної науки та соціальної політики в аналізі відносин поселень та громад» [10].

Залежно від критеріальних ознак міграції, на яких акцентують вчені залежно від сфери наукових досліджень, визначення поняття міграція відрізняються (табл. 1.1), що лише підтверджує міждисциплінарний характер

цієї наукової категорії. Основними причинами, що мотивують людей до міграції є «міжрегіональні та внутрішньо регіональні невідповідності на макрорівні та, по суті, відсутність або обмежена доступність можливостей роботи, що зазвичай призводить до низького рівня умов життя різних соціально-економічних груп на мікрорівні» [2, с. 243].

Таблиця 1.1

Сутність міграції як міждисциплінарної категорії

Галузь науки	Критерій трактування сутності поняття	Визначення міграції
Економіка	Економічні ефекти	Формування людських ресурсів на мікроекономічному рівні та потік факторів виробництва на макроекономічному рівні
Демографія	Зміни чисельності популяції	Процес, що формує демографічну структуру населення країни
Політологія	Перетин територіальних або національних кордонів, що обумовлює політичні наслідки для приймаючої країни та країни-донора мігрантів	Переміщення людей між країнами
Соціологія	Масовість міграції та її вплив на створення соціальних структур	Природна частина життєвого шляху людей
Психологія	Наслідки рішення про еміграцію пов'язані зі змінами у свідомості та навіть ідентичності мігранта	Особлива форма кризи, пов'язана з психічним станом

Джерело: складено за [8]

Як зазначає Пан Г., «перші причини міграції полягали в пошуку кращих можливостей; інші причини протягом багатьох років включали втечу від воєн, голоду, посухи, політичних, релігійних та етнічних переслідувань тощо, а останнім часом основними рушійними силами міграції були економічні, коли люди з країн, що розвиваються, намагаються як легально, так і нелегально переїхати до розвинутих країн на заході; війни та переслідування (політичні, етнічні та релігійні) також призводять до міграції» [3].

Міжнародні міграції населення відбуваються під впливом економічних та неекономічних причин (рис. 1.1). До економічних мотивів відноситься

прагнення знайти роботу, поліпшити умови життя, отримати вищу винагороду за працю, підвищити кваліфікацію, отримати професійний досвід, вивчити мову. Неекономічних причин багато, вони зумовлені багатьма чинниками, у тому числі політичними, релігійними чи расовими переслідуваннями, а також перенаселенням певного суспільства, високим рівнем безробіття чи бідності.

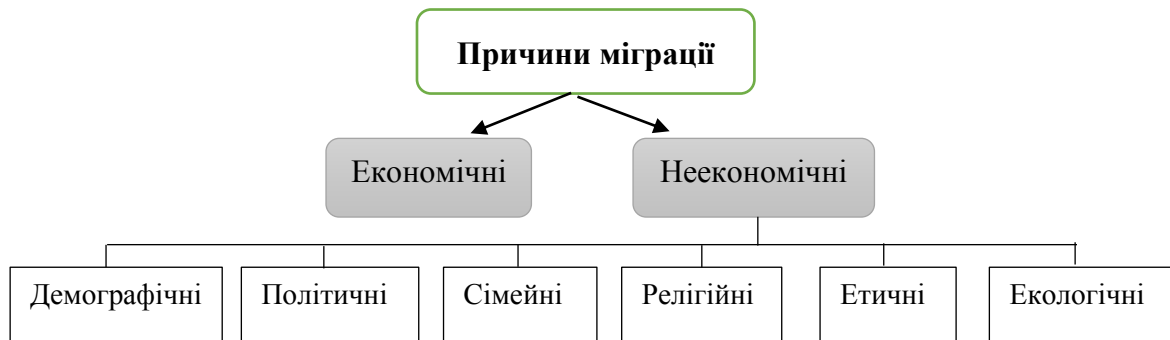

Рис. 1.1. Причини міжнародної міграції населення

Джерело: побудовано за [2]

Причини міграційних процесів поділяють на глобальні, загальні, що впливають на загальні міграційні процеси та чинники, що штовхають мігрантів до виїзду з рідної країни, так звані «фактори виштовхування», та фактори, що сприяють імміграції, тобто («притягуючі фактори») [7, с. 55]. Цей поділ пов'язаний з різними умовами, які склалися в країні донорі мігрантів та приймаючій країні, - історичними, демографічними, соціально-політичними, економічними.

Серед економічних факторів, що «виштовхують» мігрантів до інших країн, виділяють такі, як: високий рівень безробіття, відсутність можливості працевлаштування за фахом, погана житлова ситуація, погане забезпечення магазинів споживчими товарами, висока купівельна спроможність іноземних валют. До економічних факторів, що притягують мігрантів в іншу країну, відносяться: ступінь розширення інституту «соціальної держави», низький рівень безробіття, можливість працевлаштування, попит на іноземну робочу силу, високі темпи економічного зростання, інвестиції, що визначають попит на робочу силу [5, с. 17].

В контексті теми нашого дослідження звернемо увагу на демографічні чинники міграції населення, які також поділяються на фактори «виштовхування» та «притягування». До факторів, що сприяють еміграції відносяться: висока народжуваність, перенаселеність сіл, надлишок молоді працездатного віку. Основним фактором, що обумовлює імміграцію є низький і від'ємний приріст населення, внаслідок чого спостерігається недостатня забезпеченість власною робочою силою в країні, що приймає мігрантів.

При цьому, роль міграції є важливою для розвитку країни, оскільки людський капітал залежить від чисельності населення, що визначається трьома компонентами: «коефіцієнт народжуваності (відтворення), рівень смертності та тенденція міграції» [2]. Зокрема, міграційні тенденції, які пов'язані з міжнародною міграцією, впливають як на чисельність населення приймаючої країни, так і на демографічну ситуацію країни-донора мігрантів.

Міжнародні міграційні потоки формуються мігрантами, які переміщуються з рідної країни в іншу країну і залишаються там на термін понад 1 рік. Міжнародна міграція характеризується такими формами:

- еміграція - переміщення фізичних осіб з території своєї країни проживання (домівка) на постійне чи тимчасове місце в іншу країну з метою оселитися там;
- рееміграція - повернення до батьківщина емігрантів;
- репатріація - особлива форма міграції, що означає повернення на батьківщину осіб, які вимушено перебувають за кордоном, або осіб, які перестали бути частиною даної держави внаслідок зміни державних кордонів;
- біженці - означає вимушену еміграцію, що супроводжується несприятливими економічними чи політичними умовами, наприклад, внаслідок збройних конфліктів, війн, революцій [5, с. 13].

Міжнародна міграція людей у сучасному світі розвивається. У міру трансформації цього явища з'являються численні форми переміщення населення по всьому світу, спричинені різними причинами. Міжнародна організація з міграції виділяє чотири основні фактори міграції [11]:

- процеси глобалізації та інтеграції;
- геополітичні тенденції;
- транснаціональність;
- демографічні тенденції.

У наш час більше 3% населення світу живе за межами батьківщини. Незважаючи на те, що це залежить від факторів, що викликають міграцію, дослідження показали, що більшість цієї діяльності спрямована на країни з високим рівнем доходу. За даними ООН за 2017 рік, приблизно 258 мільйонів людей проживають за межами своєї батьківщини. З них 64% (165 мільйонів людей) живуть у країнах із високим рівнем доходу, тоді як 36% живуть у країнах із середнім і низьким доходом. Проаналізувавши розподіл міграційних потоків у світі, можна побачити, що тенденція міграції до розвинутих країн набрала обертів (з 7,2% у 1990 р. до 11,2% у 2015 р.), хоча міграційна тенденція до країн, що розвиваються, була стабільною на рівні 1,7% за останні 10 років [12].

В умовах глобалізації, міграційні процеси супроводжуються значними грошовими потоками. У 2021 р. потоки грошових переказів мігрантів до країн з низьким і середнім рівнем доходу (LMIC) зросли на 8,6% - до 605 млрд. дол. США. Грошові перекази мігрантів стали основним джерелом зовнішнього фінансування для країн з низьким і середнім рівнем доходу і перевищили обсяги прямих іноземних інвестицій (ПІІ), офіційної допомоги розвитку (ОДР) та портфельних інвестицій. Попри загальний економічний спад у 2020 р. грошові перекази мігрантів зростали і були головним джерелом міжнародного фінансування для країн, що розвиваються, оскільки обсяг ПІІ зменшився на 12% через зниження глобальної економічної та ділової активності. За винятком Китаю, найбільшого реципієнта ПІІ, грошові перекази були найбільшим джерелом зовнішнього фінансування для країн з низьким і середнім рівнем доходу з 2016 р. (рис. 1.2) і приблизно втричі перевищували розмір офіційної допомоги розвитку упродовж більше десяти років.

Зворотна міграція зросла через падіння зайнятості та доходів серед трудових мігрантів. Наприклад, близько 1,3 мільйона румунів повернулися до Румунії, а в Литві вперше за багато років повернулося більше громадян, ніж виїхало [14]. З листопада 2020 р. Малайзія репатріювала майже 90 тис. нелегальних робітників-мігрантів. У період з травня 2020 р. по липень 2021 р. через пандемію повернулися 612 тис. закордонних філіппінських працівників [13].

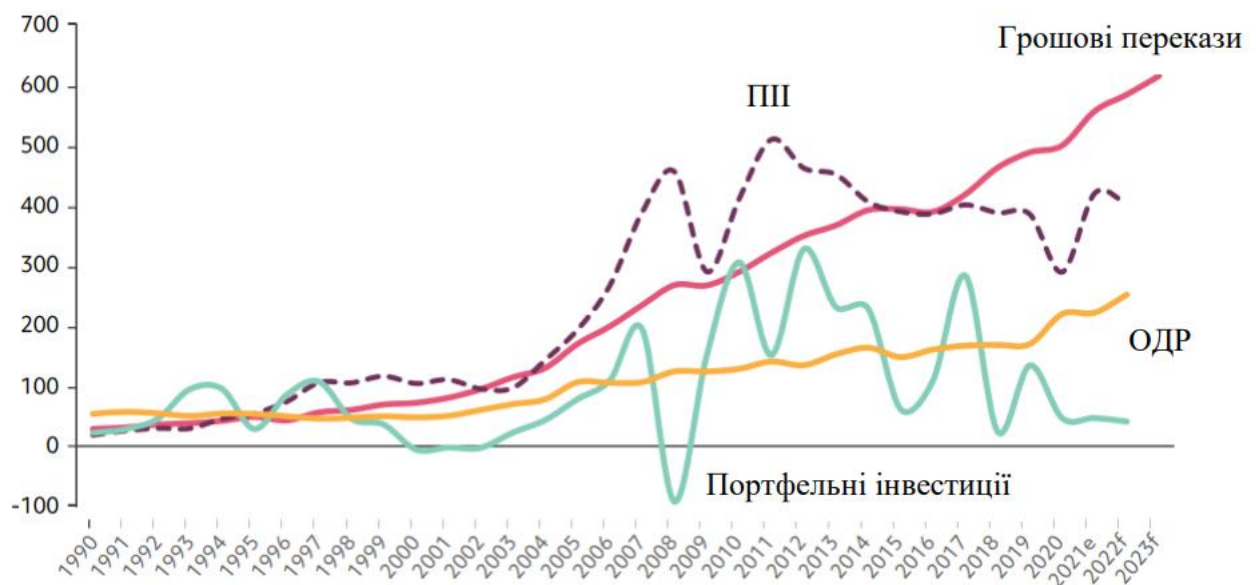

Рис. 1.2. Динаміка та прогноз грошових переказів, інвестицій та офіційної допомоги розвитку в країни з низьким і середнім рівнем доходу, за винятком Китаю, 1990-2023 рр.

Джерело: [13]

Так само близько 180 тис. мігрантів повернулися до Індонезії. У 2020 р. Міжнародна організація з міграції допомогла добровільно повернутися 42181 мігранту (зменшення на 35% порівняно з попереднім роком). Кількість осіб, повернутих Лівією, подвоїлася з 2020 р.; за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, більшість тих, кого повертають, є громадянами Судану (17%), Малі (11%) і Бангладеш (11%) [15].

Після двох років зниження міграційних потоків і збільшення зворотної міграції через кризу COVID-19 кількість міжнародних мігрантів і біженців

зросла у 2022 р. через відтік 5,5 млн. українських біженців менш ніж за два місяці з початку вторгнення наприкінці лютого. Порівняно з 281 млн. у 2020 р. кількість мігрантів і біженців у 2022 р. становить приблизно 286 млн. Враховуючи, що в Україні навіть більше внутрішньо переміщених осіб (ніж осіб, які шукали притулку в інших країнах), кількість міжнародних мігрантів і біженців, ймовірно, ще зросте до кінця 2022 р.

Масштаби міжнародної міграції, її наслідки та вплив на різні економічні та соціальні сфери визначають імміграцію та еміграцію однією з найважливіших глобальних проблем. Представники різних галузей науки досліджують феномен сучасних міжнародних міграцій з метою встановлення причин зростання міграційних потоків і прогнозування їх розвитку та виявлення впливу на економіку країн, що обумовлює міждисциплінарний підхід до вивчення міграції.

Фахівці Світового банку оцінили вплив економічної кризи, спричиненої Covid-19, через перспективу міграції, а саме глобальні тенденції міжнародної економічної міграції та грошових переказів у 2020 та 2021 роках. Розглядаючи міграційні процеси, економічна криза може поширитися, поглиблюватися та набувати всеосяжного характеру, оскільки глобальна економічна діяльність майже зупинилася із запровадженими заборонами на поїздки та соціальними деформаціями. Приймаючі країни стикаються з проблемами в багатьох секторах, як-от охорона здоров'я та сільське господарство, які залежать від трудових мігрантів. Мігранти стикаються з ризиком і можливою втратою роботи, заробітної плати та медичного страхування [16]. У зв'язку з цим посилюється роль держави у регулюванні міграційних процесів, що потребує відповідного удосконалення та підвищення ефективності міграційної політики.

1.2. Сутність та завдання міграційної політики держави

На масштаби та вектор міграції впливає сукупність економічних, екологічних, політичних і соціальних факторів у країні походження мігранта (фактори виштовхування) або в країні призначення (фактори притягування).

Відповідно, кожна держава застосовує різні механізми для регулювання еміграційних та імміграційних потоків. З метою забезпечення ефективного управління міграційними потоками, запобігання нелегальній імміграції та торгівлі людьми, забезпечення справедливого ставлення до людей із третіх країн та підтримки людей в процесі адаптації до нової культури та суспільства розробляється та реалізується державна міграційна політика, сутність та принципи формування якої ми розглянемо нижче.

З точки зору державної політики, сучасні міграційні процеси є масштабними та багаторівневими. Міграційні потоки в основному впливають на ринок праці, сферу соціального забезпечення, освіту, розмір соціальної допомоги та медичне забезпечення. Збільшення кількості іммігрантів призводить до посилення навантаження на державний бюджет приймаючої країни через необхідність здійснення більшого обсягу соціальних виплат у короткостроковому періоді, але довгострокова перспектива характеризується покращенням стану на ринку праці та зростанням податкових надходжень в результаті працевлаштування мігрантів. Водночас, завжди залишається певна частина іммігрантів, які не знаходять роботу, яка б відповідала їхній кваліфікації, і отримують соціальну допомогу. З іншого боку, еміграція зменшує людські ресурси в країні, призводить до втрати кваліфікованих працівників, знижує продуктивність відповідних секторів економіки.

Тому, важливою проблемою сучасності є збалансування та оптимізація імміграційного та еміграційного потоків, на вирішення якої спрямовуються зусилля урядів країн. Це вимагає від окремих країн розробки і впровадження заходів щодо управління міграцією та співпраці в цій сфері на міжнародному рівні. Управління міграцією здійснюється в рамках прийнятої на державному рівні міграційної політики.

Міжнародні міграції характеризуються багатьма аспектами, пов'язаними з різними вимірами цього явища: економічними, соціальними, культурними та політичними. Цим обумовлена необхідність відповідного багатостороннього та комплексного державного реагування, яке, як зазначає Кулеса А.,

«відображається в сферах політики, відмінних від міграційної, включаючи менш очевидні, такі як освітня політика (наприклад, освіта дитини-іноземця та дітей реємігрантів, включаючи тих, хто народився за межами країни походження батьків) або політика соціального забезпечення (наприклад, регулювання доступу іноземців до медичної допомоги, пенсії та допомоги по інвалідності або питання соціального забезпечення для тих, хто повертається)» [17, с. 93].

У науковій літературі пропонуються різні підходи до трактування поняття міграційної політики держави, що обумовлене міждисциплінарним характером категорії міграція, визначення якої, залежно від галузі науки, може бути сформульоване з акцентами на економічній, демографічній чи соціальній компоненті. Аналіз визначень поняття «державна міграційна політика» (табл. 1.2) дозволяє окреслити суб'єкт і об'єкт міграційної політики, а також засоби її реалізації.

Таблиця 1.2

Підходи до визначення поняття «державна міграційна політика»

Автор	Визначення
Бабенко О.	«система заходів, ресурсів та механізмів, з використанням яких держава та суспільство цілеспрямовано впливають на соціальні переміщення та соціальну мобільність як свого автохтонного населення, так і всіх іноетників» [18]
Риндзак О.	«цілеспрямована діяльність органів державної влади щодо регулювання міграційних та інтеграційних процесів, а також пов'язаних з ними факторів з метою оптимізації міграційної активності населення з позицій національних пріоритетів, гармонізації індивідуальних і суспільних інтересів, яка у тісній взаємодії з іншими видами політики покликана сприяти покращенню якості життя населення і цілісності соціуму, а також відповідати потребам розвитку людини як найвищої цінності» [19, с. 73–74]
Олефір В.	«комплекс правових, фінансових, адміністративних та організаційних заходів, з використанням яких держава цілеспрямовано впливає на регулювання міграційних процесів з позицій міграційних пріоритетів, кількісного складу міграційних потоків та їх структури у сфері державного управління» [20, с. 3].
Райкевич А.	«всебічно визначена система правових та інституційних вказівок і положень, що впливають на розмір, структуру та напрями міграційних процесів, враховуючи як демографічну, так і соціально-економічну ситуацію, а також відповідні міжнародні стандарти та двосторонні домовленості» [21]
Дущик М.	«державна діяльність, пов'язана з просторовим переміщенням людей, і таким чином включає імміграційну політику, еміграційну політику та стимулювання повернення до країни походження громадян даної країни, незалежно від їхнього статусу, а також надання громадянства» [22, с. 32]

Джерело: складено за [18-22]

Суб'єктом міграційної політики є «держава», «держава та її складові», «держава та її органи», «органи влади» і, нарешті, «публічна влада». З іншого боку, предметом політики є «міграційні процеси», «міграції населення», «потоки населення» або «імміграція та еміграція», а політика проводиться через «законодавчі рішення», «інструменти», «заходи», «рішення, дії та дії» бути «правовими та інституційними вказівками та правилами».

Безуглий П. виділяє низку специфічних ознак міграційної політики як складової державної соціальної політики: вироблення комплексу правових, фінансових, адміністративних та управлінських заходів, що провадяться державою та спеціальними інститутами; врегулювання міграційних процесів та здійснення впливу на регулювання кількості, якості та напрямів міграцій з метою розвитку та збереження людського капіталу; оцінка напрямів, кількісного та якісного складу міграційних потоків та динаміки міграційних процесів, а також облік цих даних; два напрями: імміграційний (контролює та регулює потоки іммігрантів) та еміграційний (контролює та регулює потоки емігрантів); захист національних інтересів у контексті забезпечення законності міграційних процедур та регулювання переміщень населення» [7, с. 29-30].

Розглянуті підходи до трактування сутності міграційної політики держави дозволяють виділити такі три складові:

1) імміграційна політика, яка спрямована на регулювання питань, пов'язаних з припливом і перебуванням на території держави іноземців, здійснення контролю за їх в'їздом та виїздом, присутністю іноземців на ринку праці та їх впливом на структуру зайнятості;

2) еміграційна політика регулює правила виїзду за кордон, а також повернення та реінтеграції власних громадян;

3) інтеграційна політика спрямована на підтримку процесу інтеграції іммігрантів та протидію можливій напруженості на ґрунті етнічних, релігійних відмінностей, надання статусу біженця.

Вчені досліджують державну міграційну політику у законодавчому, інституційному та управлінському вимірі, які тісно пов'язані між собою (рис.

1.3). Зв'язок між цими вимірами здійснюється через відповідний механізм реалізації державної міграційної політики, який забезпечує практичне втілення основних положень нормативно-правової бази щодо регулювання міграційних потоків, дотримання правових норм перебування імігрантів в приймаючій країні та управління еміграцією відповідно до стратегічних документів соціально-економічного розвитку держави.

Враховуючи розглянуті визначення та виміри міграційної політики, можемо визначити міграційну політику як складову державної політики, що є сукупністю інструментів, заходів та політичних рішень, розроблених та прийнятих органами державної влади щодо регулювання еміграції, іміграції та інтеграції мігрантів. Предметом політики є міграційні процеси, їх прямі та опосередковані учасники, що дозволяє врахувати вплив міграційної політики не лише на формування міграційних процесів макрорівня, а й на конкретні спільноти та окремих осіб на мезо- та мікрорівні.

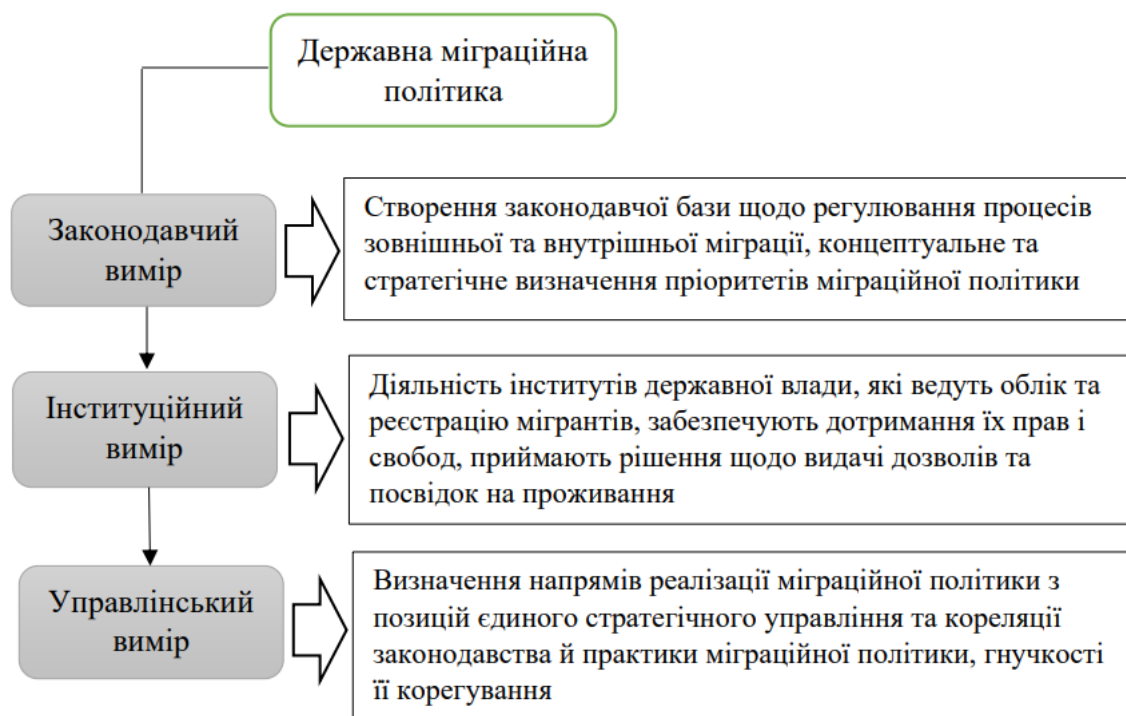

Рис. 1.3. Виміри державної міграційної політики

Джерело: побудовано за [7, с. 30; 23; 24]

До основних функцій державної міграційної політики Сафонов Ю. відносить наступні:

- «регулятивну (упорядкування зовнішніх міграційних потоків шляхом прийняття нормативно-правових актів; укладання дво- і багатосторонніх договорів; регулярної участі в роботі міжнародних інститутів, що опікуються питаннями міждержавної міграції населення)»;
- «моніторингову (контроль за розгортанням міграційних процесів, протидія злочинним каналам нелегальної міграції тощо)»;
- «інтегруючу (залучення іноземних мігрантів до суспільного життя завдяки отриманню ними права на проживання чи громадянства, забезпеченню гідного соціального захисту, сприянню в безпосередній адаптації на новому місці)»;
- «дипломатичну (пошук та прийняття практичних рішень, спрямованих на подолання конфліктних ситуацій, спричинених активізацією міграційного руху)» [25, с. 9].

З огляду на важливість факторів «притягування» та «виштовхування» людських ресурсів, державна міграційна політика повинна формуватися з урахуванням особистісного сприйняття населенням країни або потенційних мігрантів тих умов та чинників, що обумовлюють прийняття емігрантом чи іммігрантом остаточного рішення про зміну країни перебування. У зв'язку з цим, одним з основних завдань державної міграційної політики є збереження кількості та якості людських ресурсів в умовах глобальних інтеграційних процесів, що супроводжуються зростанням міграційних потоків.

Серед основних завдань державної міграційної політики Шиманська К. виділяє необхідність розробки заходів, спрямованих на «усунення диспропорції у попиті та пропозиції робочої сили, сприяння зниженню навантаження на ринок праці та напруження суспільства у сприйнятті іноземної робочої сили; ... моніторинг дотримання прав працівників, в тому числі іноземних, з метою усунення проявів дискримінації на робочому місці за національно-етнічними та/або статево-віковими ознаками» [9, с. 93].

Проте, вказане вище завдання стосується міграційної політики щодо регулювання імміграційного потоку, але не менш важливим, на нашу думку, є завдання державної політики в сфері збереження власного людського потенціалу та зниження обсягів еміграційного потоку. Проблеми диспропорцій у структурі попиту та пропозиції трудових ресурсів на національному ринку праці можуть бути вирішені за рахунок розроблення комплексних заходів щодо оптимізації людського потенціалу в межах міграційної політики та їх ув'язки із відповідними заходами в соціальній та освітній політиці, а також у політиці зайнятості та охорони здоров'я.

У сфері імміграції державна політика має бути спрямована на сприяння припливу іноземців, але прибуття людських ресурсів повинно бути контрольованим з точки зору залучення спеціалістів з пріоритетних сфер економічної діяльності, визначених на законодавчому рівні з метою покращення структурних характеристик ринку праці та забезпечення економічного зростання країни. Такий підхід є важливим не лише для зменшення навантаження на державний бюджет, з якого виплачують соціальну допомогу особам, що не спроможні працевлаштуватися. Підвищення вимог до кваліфікаційних характеристик іммігрантів обумовлене необхідністю захисту національного ринку праці та збереження принципу пріоритету громадян приймаючої країни у доступі до роботи, а також з точки зору переваг для економіки, які можуть виникнути завдяки працевлаштуванню освічених іноземців рідкісних спеціальностей.

Державна міграційна політика в частині регулювання еміграційних потоків повинна враховувати захист людського та інтелектуального потенціалу країни. Важливо створити умови, які сприятимуть зменшенню еміграції молоді та спеціалістів, які мають ключове значення для економічного та наукового розвитку країни. При формуванні міграційної політики у сфері еміграції важливо враховувати «фактори притягання», що створюються в результаті реалізації міграційної політики країн, до яких найчастіше емігрує населення країни-донора мігрантів. У зв'язку з цим одним із пріоритетів державної

міграційної політики є забезпечення недискримінаційного ставлення до громадян у приймаючих країнах.

1.3. Вплив міграційної політики на демографічну ситуацію в країнах

Міграції людського капіталу дуже часто мають масовий характер, що може бути обумовлене міграційним імпульсом внаслідок настання події, яка виштовхує мігрантів з рідної країни (економічна криза, голод, тероризм, війна) або приваблює мігрантів в іншу країну (сприятливі зміни в міграційній політиці, відміна міграційних бар'єрів). Причинами зростання міграційних потоків можуть бути внутрішні соціально-економічні проблеми, збройні конфлікти або зовнішні стимули. Щоб контролювати приплив людей на свої території, окремі країни проводять відповідну міграційну політику. Це може стимулювати прибуття, але також часто є перешкодою для іммігрантів.

У працях вітчизняних та зарубіжних вчених досліджуються тенденції міграції на національному та міжнародному рівнях, теоретичні основи глобальних та регіональних міграційних процесів, вплив міграційних потоків на демографічну ситуацію в країнах ОЕСР, аспекти асиметрії міграційних процесів та економічні аспекти детермінант імміграції. Зокрема, на основі положень економічної теорії та емпіричних даних для оцінки ймовірності міграційних потоків із сусідніх країн до держав ЄС Борхас Г. Дж. розробив рекомендації щодо міграційної політики, спрямовані на зменшення міграційних проблем в Європейському Союзі та посилення демографічного ефекту від імміграції [26].

Економісти та економічні історики досліджували глобальну мобільність за останні 200 років, оцінюючи її вплив на самих мігрантів, на демографічну ситуацію в країнах відправлення та приймання, а також провели комплексну економічну оцінку масової міграції з довгострокової історичної перспективи, включаючи міграцію з північ на північ, південь на південь і південь на північ [27]. Каремера Д. та інші у своєму дослідженні проаналізували вплив політичних, економічних і демографічних ефектів на розмір і структуру

міграційних потоків до Північної Америки [28]. На основі емпіричного дослідження детермінант міграційних потоків у чотирнадцяти країнах ОЕСР та аналізу впливу на рух мігрантів основних міграційних чинників (середнього доходу та розсіювання доходів у країнах призначення та походження) і впливу географічних, культурних і демографічних факторів на формування міграційної політики країн призначення Майда А. розробив прогностичні моделі міжнародної міграції [29].

У міжнародному масштабі іммігранти часто стикаються з різними бар'єрами, які заважають їм покинути країну або оселитися в іншій країні. Найчастіше міграційні потоки обмежуються:

- «географічними бар'єрами, включаючи кліматичні умови, природні перешкоди, такі як рельєф, території, особливо схильні до тектонічних потрясінь, великі відстані між країнами та пов'язані з цим значні витрати на переміщення»;
- «культурними та соціальними бар'єрами, пов'язаними з відмінністю звичаїв, мови та релігії»;
- «психологічними бар'єрами, обумовленими страхом перед невідомістю, втратою контакту з родиною»;
- «політичними бар'єрами, тобто відокремленістю політичних систем»;
- «правовими та адміністративними бар'єрами – обмеженнями, спрямованими на забезпечення зайнятості та належного рівня заробітку власних громадян»;
- «економічними бар'єрами – високими витратами на зміну місця проживання» [30].

Спроможність громадян, що є потенційними емігрантами, долати зазначені бар'єри залежить від загальної соціально-економічної ситуації в країні перебування, привабливості країни імміграції з точки зору переваг, які отримає мігрант (високооплачувана робота, кращі умови проживання, медичне та соціальне забезпечення). Зниження або скасування окремих бар'єрів, як наприклад запровадження безвізового режиму в'їзду в країни з вищим рівнем

розвитку для громадян країн, що розвиваються, при одночасній лібералізації ринку праці обумовлює зростання міграційних потоків. Відбувається збільшення кількості іммігрантів в країни, що послабили візовий режим та створили сприятливі умови для працевлаштування, водночас, зростає потік еміграції з країн з відносно нижчим рівнем соціально-економічного розвитку.

З огляду на зазначене, в науковій літературі використовують поняття країни-імпортера трудових ресурсів та країни-експортера трудових ресурсів. Країну вважають імпортером трудових ресурсів у випадку, коли «не менше 2% робочої сили та 1% економічно активного населення є особами іноземного походження; вплив грошових переказів мігрантів з країни перевищує 2% ВВП (якщо статистика мігрантів ведеться на основі іноземного походження) і 1% (якщо статистика мігрантів ведеться на основі громадянства, а в країні присутнє значне число тимчасових мігрантів, що не являються громадянами). І, навпаки, якщо менше 2% робочої сили та 1% економічно активного населення знаходиться за кордоном, а надходження в країну грошових переказів від мігрантів перевищує 1% ВВП, то країна вважається експортером робочої сили» [7, с. 61].

Міграція як комплексне та багатоаспектне явище має низку переваг для приймаючої країни та країни-донора мігрантів. Водночас, міграція є джерелом ризиків і загроз для країн. При цьому ефекти від міграції можуть бути не однаковими для приймаючих країн, що обумовлене не лише рівнем їхнього економічного розвитку, але й кількісними та якісними характеристиками імміграційного потоку. Наслідки еміграції у різних країнах-донорах мігрантів також проявляються не однаково, оскільки вони визначаються надлишком наявної робочої сили, кваліфікацією працівників, які емігрують чи залишаються в країні, а також ефективністю державної міграційної політики в частині збалансування ринку праці за рахунок коригування системи підготовки спеціалістів та залучення іммігрантів з інших країн.

У науковій літературі наслідки міграції класифікуються різними способами, найчастіше вказуються позитивні та негативні наслідки як для країни походження мігрантів, так і країни, що приймає іммігрантів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Позитивні ефекти та негативні наслідки міграції для країн

Позитивні ефекти	Негативні наслідки
<i>Для країни походження мігрантів</i>	
- зменшення пропозиції на внутрішньому ринку праці (зменшення безробіття), - скорочення пропозиції праці при збереженні попиту на неї часто призводить до підвищення заробітної плати, - переказ частини заробітку на батьківщину, - підвищення рівня життя сімей мігрантів, які залишаються в країні, - фінансові інвестиції із заощаджень емігрантів сприяють економічному зростанню країни, - емігранти, які повертаються, можуть мати вищу професійну кваліфікацію та капітал, який вони можуть інвестувати на місці, - усунення негативних стереотипів, поширення знань, розвиток культури	- підвищення заробітної плати негативно впливає на умови роботи підприємств, - скорочення пропозиції робочої сили зменшує територіальну мобільність і готовність до праці, - втрата молодих спеціалістів, які отримали освіту за державний кошт, - постійний від'їзд молоді може спричинити старіння суспільства, тобто «дефіцит робочої сили», - виснаження кваліфікованих людських ресурсів (феномен відтоку мізків), - скорочення кількості населення працездатного віку в короткостроковому періоді, - зменшення народжуваності та зниження приросту населення у довгостроковому періоді внаслідок еміграції молоді
<i>Для країни, що приймає іммігрантів</i>	
- збільшення потенціалу робочої сили, - прискорення економічного зростання, - труднощі з працевлаштуванням можуть призвести до покращення трудової дисципліни, - зменшення навантаження на державний бюджет, пов'язане з освітою людей, оскільки ці витрати покривала рідна держава, - доступ до унікальних кваліфікацій, зникаючих професій, - можливість продовження процесу урбанізації, - підвищення рівня виробництва.	- зниження заробітної плати, - труднощі з працевлаштуванням та посилення конкуренції на ринку праці, - підвищені вимоги з боку роботодавця, - держава несе витрати на адаптацію (асиміляцію) в нових умовах сімей іммігрантів (наприклад, мовні курси), - зростання соціальної напруги, злочинності, проявів ксенофобії, міжнаціональні заворушення.

Джерело: складено за [5; 7]

Як приплив, так і відтік людських ресурсів мають наслідки для країн еміграції та імміграції. Країни виїзду (еміграції) зазвичай слаборозвинені, з низькою мінімальною заробітною платою, а також можуть бути зонами

тривалих збройних конфліктів та активних бойових дій. З іншого боку, імміграційні держави зазвичай більш економічно розвинені, що й приваблює значну кількість трудових ресурсів з інших країн.

Звернемо увагу на демографічні ефекти, які можуть спостерігатися в країнах під впливом міграційних процесів. У демографічному плані міжнародна міграція безпосередньо впливає на населення, змінюючи його чисельність і вікову структуру, і опосередковано, впливаючи на загальну кількість майбутніх народжень. У той час як зміна кількості населення внаслідок еміграції має миттєвий характер, вікова структура змінюється і у короткостроковому, і у довгостроковому періоді. Це підтверджується результатами дослідження міжнародної міграції та її довгострокового впливу на кількість населення та на процес старіння населення. На основі розширеної моделі вікових темпів зростання польські вчені дослідили ефекти імміграції та еміграції для демографічної ситуації в Польщі за період 1980-2015 рр. та виявили надзвичайно низький рівень народжуваності та високий рівень еміграції, що призводить до прискореного процесу старіння населення [31].

Оцінки чисельності населення Великобританії показують, що чиста міграція була основним компонентом приросту населення за останні два десятиліття (рис. 1.4) і становила 56% приросту населення з 1991 р. по 2018 р.

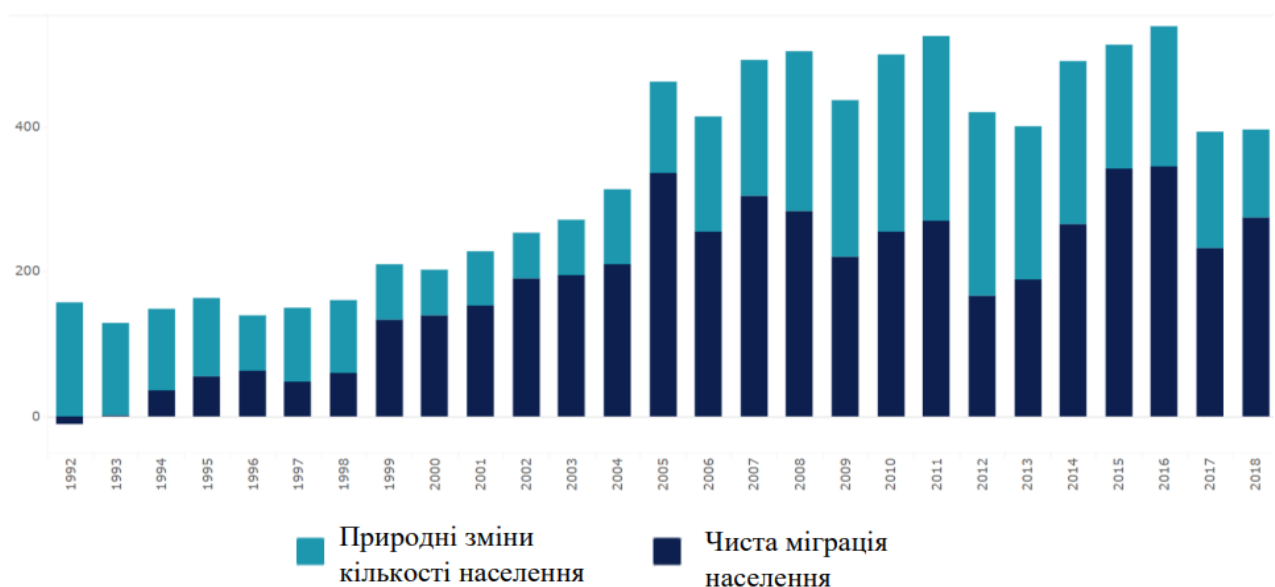

Рис. 1.4. Динаміка кількості населення Великобританії: внесок природних змін та чистої міграції населення у 1992-2018 рр. (тис. осіб)

Джерело: [32]

Така відмінність ефектів міграції для демографічної ситуації Польщі та Великої Британії обумовлена тим, що Польща упродовж 1980-2015 рр. була країною-експортером робочої сили, у той час як Великобританія – країною-імпортером. Важливим чинником цих ефектів є вплив міграції на кількість жінок дітородного віку та на загальний коефіцієнт народжуваності населення в цілому по країні.

Дані Офісу Національної Статистики Великобританії показують, що у 2018 році пологи від матерів, які були народжені за межами Великобританії, становили 28,2% від загальної кількості пологів [33]. Це вище, ніж частка людей, які не народилися у Великій Британії, у населенні Сполученого Королівства, перш за все тому, що жінки, які не народилися у Великобританії, мають більшу ймовірність дітородного віку [32].

Вітчизняні вчені, досліджуючи міграційні процеси в Україні, розробили багатофакторну економетричну модель зростання (скорочення) міграції на основі виробничої функції Кобба-Дугласа. В результаті регресійного аналізу було виявлено «істотний негативний зв'язок між чисельністю населення в цілому та середньою тривалістю життя, середньою місячною заробітною платою, ВВП на душу населення та приватними грошовими переказами в Україну» [34, с. 67]. Також вченими підтверджено наявність «середньої позитивної та негативної кореляції між зростанням (скороченням) міграції та поточною чисельністю населення та приватними грошовими переказами в Україну», а «... міграційний приріст (скорочення) та середньомісячна заробітна плата та ВВП на душу населення мають негативно корельований зв'язок» [Там же, с. 67].

Міграційні процеси мають істотний вплив на середній вік населення в розвинених країнах, і практично не впливають на демографічну ситуацію в країнах з низьким рівнем розвитку. Відповідно, за прогнозом ООН очікується, що міграція сповільнить старіння населення в розвинених регіонах. Згідно прогнозного сценарію з нульовою чистою міграцією, середній вік у розвинутих регіонах буде на 1,7 року вищим у 2050 р., ніж при продовженні міграції на

поточному рівні. Без чистої міграції середній вік населення Північної Америки був би на 2,0 року вищим, тоді як еквівалентна різниця в Океанії та Європі становила б 1,6 року та 1,1 року відповідно. Еміграція має незначний вплив на середній вік у регіонах, що розвиваються, який у 2050 р. буде лише на 0,1 року нижчим, ніж за умови продовження міграції на нинішньому рівні (рис. 1.5).

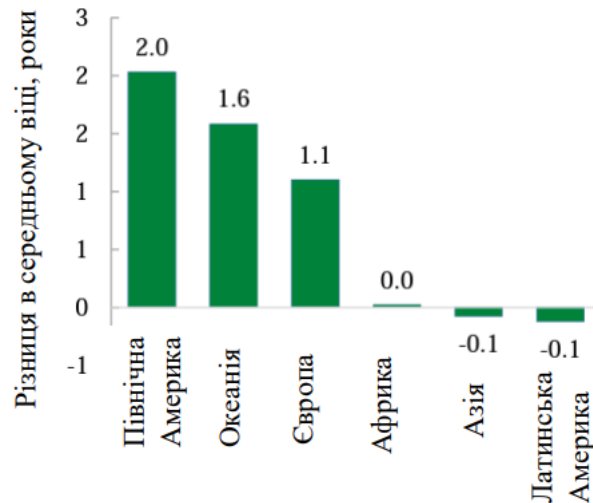

Рис. 1.5. Різниця в прогнозованому середньому віці між середнім варіантом і сценарієм нульової чистої міграції у різних регіонах світу, 2050 р.

Джерело: [35]

Згідно дослідження, проведеного ESPON для країн ЄС, у 32% регіонів внутрішньоєвропейська міграція має більший вплив на зміну населення, ніж позаєвропейська міграція. Це стосується, зокрема, регіонів Болгарії, Польщі, Румунії та Словаччини, де чисельність населення значно зменшується через внутрішню європейську міграцію. У більшості регіонів Західної Європи позаєвропейська міграція є більш значною, ніж внутрішньо європейська міграція, і є чинником, який зменшує скорочення населення або навіть забезпечує приріст. У деяких регіонах, особливо в Італії, а також в Алгарве та Внутрішньому Лондоні, без позаєвропейської міграції населення у 2050 році було б майже на третину меншим [36]. Отже, в умовах глобалізації природний приріст населення матиме обмежений вплив на зміни чисельності популяції в розвинених країнах. Сьогодні найважливішим чинником, що обумовлює зміни населення Європи, є міжнародна міграція.

У той же час, дослідження, проведене Пері Г., не підтверджує роль міжнародної міграції як стабілізатора чисельності населення на рівні окремої країни. Вчений пояснює це тим, що «за відсутності ефективної політики не відбувається формування каналу надходження робочої сили, завдяки якому старіючі суспільства, що стають економічно застійними та менш інноваційними, і чий громадяни, ймовірно, бояться міжнародних мігрантів через зміни, які вони приносять, залучатимуть більше іммігрантів» [37]. Це означає, що імміграція не вирішить автоматично демографічну проблему розвинених країн ЄС, тому міграційна політика повинна відігравати активну роль у залученні іммігрантів.

Висновки до розділу

1. Глобалізація економічних відносин країн обумовлює швидкі соціально-економічні трансформації, поглиблення диспропорцій економічного розвитку між країнами, покращує інформаційні та транспортні комунікації, що, своєю чергою, призводить до активізації міграційних процесів та зростання просторової мобільності громадян різних країн. Потоки мігрантів, що переміщуються з рідної країни у країни з більш привабливими умовами проживання і працевлаштування, впливають на зміну демографічної ситуації як в приймаючій країні, так і в країні-донорі. Головними тенденціями міграції в останні роки є зростання кількості фізичних осіб, що змінили країну перебування, збільшення зворотної міграції, стійке зростання грошових переказів мігрантів до країн, з яких вони емігрували. При цьому грошові перекази мігрантів до країн з низьким та середнім рівнем доходів перевищують обсяги ПІІ, портфельних інвестицій та офіційної допомоги розвитку, що надходили в ці країни.

2. Масові транскордонні міграції людей стають не лише постійною, а й дедалі складнішою складовою сучасних соціально-економічних процесів. Саме тому їх необхідно враховувати при розробці стратегічних документів розвитку держави та передбачати відповідне правове регулювання в рамках міграційної

політики. Міграційна політика є складовою державної політики і розглядається як сукупність інструментів, заходів та політичних рішень, розроблених та прийнятих органами державної влади щодо регулювання еміграції, імміграції та інтеграції мігрантів. Предметом політики є міграційні процеси, їх прямі та опосередковані учасники, що дозволяє врахувати вплив міграційної політики не лише на формування міграційних процесів макрорівня, а й на конкретні спільноти та окремих осіб на мезо- та мікрорівні.

3. Державна міграційна політика реалізується у законодавчому, інституційному та управлінському вимірі через відповідний механізм державної міграційної політики, який забезпечує практичне втілення основних положень нормативно-правової бази щодо регулювання міграційних потоків, дотримання правових норм перебування іммігрантів в приймаючій країні та управління еміграцією відповідно до стратегічних документів соціально-економічного розвитку держави. Основними функціями державної міграційної політики є регулювання міграційних потоків, моніторинг міграційних процесів, інтегрування іммігрантів у суспільство, дипломатичне врегулювання питань в сфері міграції на міжнародному рівні.

4. В процесі переміщення міграційних потоків від країни-експортера до країни-імпортера трудових ресурсів в обох країнах відбуваються демографічні зміни. Загалом міжнародна міграція безпосередньо впливає на населення, змінюючи його чисельність і вікову структуру, і опосередковано впливає на загальну кількість майбутніх народжень. Зменшення чисельності населення внаслідок еміграції проявляється відразу, у короткостроковій перспективі, а вікова структура населення змінюється у короткостроковому та довгостроковому періодах. Отже, зростання еміграційного потоку з країни-експортера людських ресурсів призводить до зменшення кількості населення працездатного віку та обумовлює зростання частки осіб пенсійного віку в загальній чисельності популяції. Збільшення імміграційного потоку до країни-імпортера людських ресурсів забезпечує отримання таких демографічних

ефектів, як зростання народжуваності та збільшення частки осіб середнього віку в загальній кількості населення.

РОЗДІЛ 2. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ ЯК СКЛАДОВА СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Основні засади міграційної політики Польщі в умовах подолання міграційної кризи в ЄС

Загальна концепція польської міграційної політики була сформульована з початку 1990-х років, тобто у зв'язку з появою нових міграційних явищ і процесів у результаті системної трансформації. Реакція органів державної влади й управління на ці явища та процеси (міжнародне співробітництво, приєднання до міжнародних організацій, які займаються питаннями міграції, вступ Польщі до Ради Європи, а згодом – до Європейського Союзу) посилила основні напрями міграційної політики, наголошуючи на необхідності розробки єдиної позиції щодо різних політичних та економічних наслідків, а також соціальних питань, пов'язаних з міжнародною міграцією.

Розташування Польщі на міграційному шляху Схід-Захід означає, що міжнародна міграція відіграє дедалі важливішу роль в економіці та соціальній політиці країни. Крім того, демографічна ситуація, яка впливає на польський ринок праці, у поєднанні зі значним відтоком еміграції та зростанням імміграції, переважно з країн, розташованих на схід від Польщі, змушує посилити та координувати діяльність польської адміністрації, місцевих громад та неурядових організацій, щоб визначити та максимізувати переваги міграції та мінімізувати потенційно несприятливі для суспільства наслідки міграційних рухів.

Важливим чинником оновлення та внесення змін до міграційної політики Польщі стала міграційна криза в Європі, яка призвела до дестабілізації процесу євроінтеграції та послаблення ЄС на міжнародній арені (після фінансової кризи та рішення британців покинути ЄС). Міграційна криза в ЄС 2015-2016 рр. стала ключовою міжнародною подією, що вплинула на політику та розвиток суспільства держав-членів ЄС, і визнана світовими експертами Економічного форуму як найважливіший виклик, який постав перед світом [38, с. 13]. З

іншого боку, у списку ймовірних глобальних загроз у 2016 році міграції посіли перше місце (вперше з 2007 р.) [Там же].

У 2015 р., за даними агентства Frontex, 1,83 млн. осіб нелегально потрапили на територію ЄС [39, с. 2]. Цей результат більш ніж у 4 рази перевищив показник минулого року. Іноземці прямували переважно до Німеччини, Великої Британії та скандинавських країн. З 2012 р. помітно зростання кількості людей, які звертаються за статусом біженця в країнах ЄС. Однак це зростання до кінця 2013 р. не було таким істотним, як у 2014-2015 рр. Тоді кількість поданих заявок зросла з 627 780 до 1 255 640 осіб. У 2015 р. найбільше заяв про надання статусу біженця було подано в Німеччині (35%), Угорщині (14%) та Швеції (12%) [39]. Найчастіше за захистом зверталися громадяни Сирії (362 775 осіб, що склало 29% від усіх заявників), Афганістану (178 230 осіб – 14%) та Іраку (121 535 осіб – 10%) [39].

У свою чергу, за перші два квартали 2016 р. заяви про захист подали 592,8 тис. іноземців. Знову найпопулярнішою серед потенційних біженців стала Німеччина (61%), за нею йдуть Італія (9%) і Франція (6%) [40, с. 2]. Національний склад шукачів притулку у аналізованому періоді 2016 р. не змінився: переважали сирійці (30%), афганці (16%) та іракці (11%) [Там же].

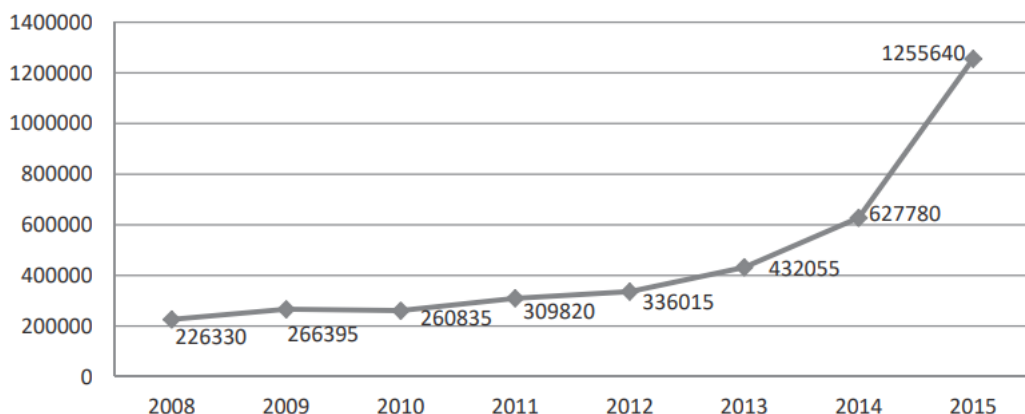

Рис. 2.1. Кількість осіб, які вперше подали заяву на отримання статусу біженця в країнах ЄС у 2008–2015 рр.

Джерело: побудовано за [41]

Міграційна криза 2015-2016 рр. показала неспроможність Європейського Союзу впоратися з напливом іммігрантів внаслідок неефективної імміграційної політики, правовою основою якої є статті 79 і 80 Договору про функціонування Європейського Союзу [42]. У статті 79 зазначається, що цілями спільної імміграційної політики є: ефективне управління міграційними потоками, справедливе ставлення до громадян третіх країн із регулярним статусом проживання, запобігання нелегальній імміграції та торгівлі людьми. Реалізація основних засад цієї політики, відповідно до ст. 80. ґрунтується на принципі «солідарності та справедливого розподілу відповідальності, включаючи її фінансові наслідки, між державами-членами» [42]. З огляду на наплив іммігрантів у 2015 р., це положення стало основою для вимоги солідарності щодо їхнього розподілу між державами-членами ЄС.

З огляду на виклики, пов'язані з напливом біженців до ЄС, було вжито низку ініціатив для вирішення цієї проблеми. Серед них переселення, розселення та повернення нелегалів. Через зростаючу імміграційну кризу в ЄС було розроблено план із 10 пунктів реагування на поглиблення кризи [43], а також підготовлено Європейську програму переселення [44] та Європейську програму міграції [45]. Останній документ стосувався допомоги країнам, які мали найбільший наплив нелегальних іммігрантів, що шукали притулку в ЄС, а також їхнього переселення з цих країн (Італія, Греція, а потім Угорщина). У додатку до цього документа встановлюються критерії розподілу біженців між державами-членами та повідомляється про вжиття заходів щодо прийняття Європейської програми переселення для 20 000 осіб.

У травні 2015 р. Європейська комісія ухвалила перші конкретні рішення в рамках Європейської міграційної програми. На підставі рішення Європейської комісії від 27 травня 2015 р. було домовлено про переселення загалом 40 тис. новоприбулих біженців із Греції та Італії та охоплення 20 000 осіб, переселених з-за меж ЄС, протягом двох років. У рамках здійсненого поділу до Польщі мали бути переселені загалом 2659 новоприбулих біженців та 962 переміщених

особи (раніше прибулих) [46]. У липні та вересні 2015 р. було здійснено подальші кроки щодо врегулювання кризи.

Спроби вирішити імміграційну кризу шляхом релокації біженців зустріли спротив з боку країн Вишеградської групи. Уряд Польщі висловив готовність прийняти біженців, але після парламентських виборів новий прем'єр-міністр Беата Шидло поставила під сумнів обов'язковий розподіл біженців. У свою чергу влада Угорщини та Словаччини подали скаргу до Європейського суду (уряд Чехії до позову не приєднався). Новий баланс політичних сил у польському парламенті після виборів 25 жовтня 2015 року політизував питання імміграції, а основними цілями імміграційної політики Польщі було визначено наступні:

- безпека польських громадян;
- створення коаліції держав проти переселення іммігрантів;
- допомога в ліквідації джерел міграції;
- запровадження пільг для іноземців польського походження (Карта поляка) та орієнтація політики на країни Східної Європи;
- «гнучка солідарність», тобто прийняття іммігрантів залежно від економічного розвитку та поглинання ринку праці [47].

Реалізація вищезазначених цілей відбувалася через зміни в польському законодавстві, інституційні зміни (створення нових команд, які займаються питаннями переміщення іммігрантів, реорганізація Міністерства внутрішніх справ та адміністрації), активізацію діяльності на міжнародному форумі (Вишеградська група), ухвалення документів та стратегій.

У 2016 році Рада міністрів Польщі скасувала документ «Міграційна політика Польщі – поточний стан і пропоновані дії» 2012 року, який визначав напрямки міграційної політики країни [48]. Натомість, уряд Польщі прийняв 14 лютого 2017 р. Стратегію відповідального розвитку до 2020 року (з перспективою до 2030 року). Одним із стратегічних проектів, передбачених SRD, є «Польська міграційна політика», що включає розробку комплексного документу, який представляє польську модель активної міграційної політики,

передбачаючи, зокрема, покращення управління процесами еміграції та імміграції, а також інтеграції іноземців та заохочення їх до поселення в Польщі, враховуючи безпеку держави.

Однією з основних цілей міграційної політики Польщі в сфері регулювання легальної міграції на 2021-2022 рр. було визначено управління міжнародними міграціями відповідно до економічних і соціальних потреб країни, що передбачало низку заходів за такими напрямками [48]:

1. Зміцнення інституційної системи у сфері легалізації перебування та працевлаштування.

2. Заповнення дефіциту на ринку праці та забезпечення значної частки висококваліфікованих іноземців та кваліфікованих робітників, з особливим наголосом на східному сусідстві через мовну та культурну близькість.

3. Використання потенціалу польських університетів у сфері навчання іноземців.

4. Запобігання зловживанням та негативним наслідкам легальної міграції.

Відповідно до зазначених напрямів були визначені завдання, виконання яких в комплексі повинно було забезпечити досягнення основної мети (табл. 2.1).

Попередня модель політики трудової міграції базувалася на домінуванні короткострокової та циркулярної міграції, тоді як роботодавці все частіше шукають іноземних працівників для безперервної роботи довше 6 місяців протягом наступних 12 місяців. Ця проблема має бути вирішена в процесі реформування ринку праці. Роботодавці отримають легший доступ до дозволів, а час процедури скоротиться, зберігаючи вимоги компліментарності працевлаштування іноземців. Зміни мають враховувати географічні преференції для країн Східного сусідства, які є основою чинної системи декларацій. Видача дозволів на тимчасове проживання та роботу воєводськими управліннями буде збережена, а також будуть розглянуті зміни в правилах видачі дозволів на роботу для іноземця, в тому числі щодо компетентного управління. Розглянуті зміни будуть узгоджені з ширшою реформою державної служби зайнятості.

Таблиця 2.1

Напрями та завдання управління легальною міграцією Польщі у 2021-2022 рр.

№	Напрямок	Завдання
1	Зміцнення інституційної системи у сфері легалізації перебування та працевлаштування	• Пристосування моделі економічної міграційної політики та форми інституційної системи до мінливих умов, у тому числі зміни напрямку імміграції до Польщі. • Підвищення ефективності системи працевлаштування та легалізації перебування іноземців у Польщі. • Розвиток систем ІКТ у сфері легальної міграції. • Ефективне управління з центрального рівня процесом легалізації перебування (адміністративне провадження, інформаційна політика, обслуговування клієнтів) та уніфікація тлумачення законодавства.
2	Заповнення дефіциту на ринку праці та забезпечення значної частки висококваліфікованих іноземців та кваліфікованих робітників	• Збільшення кількості іноземців дефіцитних професій, у тому числі медичних. • Підтримка підприємництва іноземців у Польщі. • Підвищення кваліфікації іноземців, які працюють у Польщі. • Залучення до Польщі іноземців, які навчаються за спеціальностями з точки зору політики розвитку держави, в тому числі технічних та ІТ факультетів. • Заохочення іноземців, які закінчують навчання в польських університетах, залишатися в Польщі. • Удосконалення процесу визнання кваліфікацій та іноземних сертифікатів, дипломів і вчених ступенів.
3	Використання потенціалу польських університетів у сфері навчання іноземців	• Підвищення ефективності рекламної та інформаційної діяльності, яку здійснюють польські університети на вибраних освітніх ринках (включно з тими, які підтримуються державними коштами програм). • Мінімізація негативного впливу епідемії на масштаби навчання іноземців. • Спрощення процесу вступу для дослідників.
4	Запобігання зловживанням та негативним наслідкам легальної міграції	• Недопущення сегментації ринку праці та надмірної концентрації іноземців у професіях і галузях, які не потребують високої кваліфікації. • Покращення збору внесків на соціальне страхування для іноземців. • Забезпечення стабільності та відповідного стандарту зайнятості та захисту від зловживань щодо іноземців, які працюють через агентства з працевлаштування та нелегальних і неофіційних посередників. • Запобігання загрозам доступу іноземних працівників та студентів до ексклюзивних знань, технологій та важливих з точки зору держави засобів.

Джерело: складено за [48]

Метою реформи визначено адаптацію державних служб зайнятості (зокрема районних служб зайнятості) до нових умов, у яких активізація

безробітних супроводжуватиме інші важливі завдання, такі як підвищення кваліфікації працюючих, активізація економічно неактивних осіб та наймання працівників з-за кордону. Реформування ринку праці, в тому числі в частині трудової міграції, було передбачено проектом Національного плану реконструкції.

Прийняті рішення щодо доступу іноземців на ринок праці мають бути більш вибірковими з точки зору їхньої кваліфікації (не лише високої кваліфікації, а й тієї, що передбачає кваліфіковану фізичну працю) та галузей, у яких спостерігається найбільший дефіцит працівників. У разі підвищення попиту в конкретних галузях на працю кваліфікованих робітників залишається питання про можливе укладення міжурядових угод про співпрацю на ринку праці.

Навчання іноземців у польських університетах розглядається як можливість повною мірою використати наявний потенціал вищих навчальних закладів в умовах демографічного спаду та зменшення кількості абітурієнтів, так і забезпечити польський ринок праці людьми з високою кваліфікацією та високим інтеграційним потенціалом. Для досягнення цих цілей надзвичайно важливим є подальше посилення промоційної та інформаційної діяльності польських університетів на іноземних освітніх ринках, в тому числі, зокрема, організація промоційних заходів та надання університетам аналізу обраних освітніх ринків щодо можливості залучення студентів з-за кордону.

Час епідемії показав важливість використання сучасних ІТ-рішень як у навчальному, так і науковому процесі. Це, зокрема, стосується необхідності організації більшої кількості віртуальних заходів, популяризації дистанційного навчання чи набору за допомогою засобів дистанційного зв'язку. Мінімізація негативних наслідків епідемії в масштабах навчання іноземців також має бути досягнута шляхом розширення переліку курсів, що пропонуються іноземними лекторами, або шляхом гнучкої адаптації інструментів підтримки для студентів і науковців до поточної епідеміологічної ситуації та пов'язаних з нею обмежень.

Зростання масштабів припливу іноземців на роботу до Польщі, окрім безперечних переваг, пов'язане також із рядом потенційних загроз. Тому вкрай важливо управляти легальною міграцією таким чином, щоб уникнути або мінімізувати її негативні наслідки на додаток до максимізації переваг.

Великі масштаби міграції можуть посилити поляризацію на ринку праці та сприяти зниженню стандартів зайнятості. Отже, важливими є заходи, які забезпечать роботу іноземців в адекватній правовій формі (з урахуванням обмеження масштабу застосування контрактів для конкретного завдання), на умовах, порівнянних з усіма працівниками в даній професії. Надмірна концентрація іноземців у певних секторах та регіонах країни за відсутності відповідних правових та інституційних рішень може збільшити ризик сегментації ринку праці та призвести до соціальної напруги.

Незважаючи на високий попит на працівників, які виконують просту роботу, подальшій модернізації економіки та підвищенню її конкурентоспроможності сприятиме збільшення частки кваліфікованих робітників серед економічних іммігрантів. Це буде досягнуто шляхом оцінки вже запроваджених правил, що полегшують роботу іноземців у вибраних професіях (беручи до уваги можливість перевірки як реальних потреб роботодавця, так і кваліфікації, яку має іноземець), а також перегляду нормативних актів з точки зору подальші зміни. Ці заходи мають враховувати не лише поточні потреби ринку праці, а й прогнози у цій сфері (зокрема, поточні процеси цифровізації чи автоматизації).

Іноземці, присутні майже в кожному секторі економіки, також працюють на посадах, які дають їм доступ до знань, технологій або об'єктів стратегічного характеру. Мінімізації ризику зловживання відповідними можливостями сприятиме вдосконалення процесу перевірки та видачі висновків щодо іноземців уповноваженими службами (включаючи електронні інструменти) та процесу анулювання/скасування дозволів на проживання для осіб, які вважаються загрозливими для безпеки.

2.2. Характеристика міграційних процесів в Польщі

Одним із найважливіших викликів для розвитку Польщі є нині несприятливі демографічні тенденції – Польща увійшла в період демографічної кризи, яка може бути постійною. Несприятливі тенденції відображаються в дуже низькій народжуваності, яка проявляється в одному з найнижчих рівнів народжуваності у світі, значній кількості поляків, які залишаються за кордоном, зменшенні частки людей працездатного віку та стрімкому збільшенні частка літніх людей у всьому населенні.

Загрозливим явищем у Польщі стало стійке зменшення кількості осіб працездатного віку. За оцінками експертів, у 2015-2022 роках трудовий потенціал Польщі зменшиться на 590 тис. осіб працездатного віку, і в наступні роки цей процес посилиться [49, с. 3]. Загалом до 2030 року робоча сила скоротиться на понад 1,5 млн осіб (тобто на понад 6%). Найшвидше зниження чисельності населення очікується в сегменті людей «мобільного» працездатного віку, тобто від 18 до 45 років. Зараз населення бебі-буму 1950-х років залишає ринок праці (майже 800 тис. народжень на рік) з одночасним виходом на ринок праці осіб у віці 1990-х років (менше 400 тис. народжень на рік) [Там же].

Наслідком вищезазначених явищ є погіршення показників демографічного та економічного навантаження (що свідчить про економічні наслідки старіння суспільства). У випадку з Польщею це означає, що якщо кількість працюючих не збільшиться в найближчі роки, то суспільство не зможе зберегти нинішній рівень споживання. У цьому контексті з'являється дедалі більше вимог щодо ще більшого відкриття Польщі для іммігрантів, наприклад, Союз польських роботодавців постулює «розумне поглинання іммігрантів із сусідніх з Польщею країн» [50].

Демографія відіграє ключову роль не лише як фактор, що формує можливу потребу в іммігрантах, але й як елемент, що посилює еміграційний тиск у країнах, які є джерелами імміграційних потоків до Європи. Це особливо помітно в Африці та деяких країнах Азії та призводить до необхідності

розгляду дій щодо збереження контролю над масштабами припливу іноземців з найбільш чутливих напрямків [51]. Водночас демографічний потенціал України та інших пострадянських країн, які досі були джерелом напливу іноземців до Польщі, систематично знижується.

Погіршення демографічної ситуації в Польщі є наслідком еміграції поляків в інші країни. Основними причинами міграції поляків були і залишаються економічно-політичні проблеми. З початку 2000-х років змінюється інтенсивність масштабів міграцій, а серед структурних особливостей мобільності поляків в умовах трансформації виділяють наступні: стійка широкомасштабна мобільність, сильна концентрація (з домінуючим становищем Німеччини та США), характерні географічні закономірності (емігранти переважно живуть на периферії, включаючи Підляшшя, Ополе, Підгалля), тимчасові міграції, міграції людей з низькою кваліфікацією, які стикаються з проблемами на польському ринку праці (так звана неповна міграція) [52, с. 7.]

Вступ Польщі до ЄС 1 травня 2004 р. надав явищу польської еміграції нового динамізму. Завдяки принципу вільного пересування людей у межах Спільноти посилилася економічна міграція поляків до країн, де бракує робочих рук. Міграція поляків після 1 травня 2004 р. характеризувалася великими масштабами та значною часткою людей із відносно високою кваліфікацією. За оцінками, понад 80% польських емігрантів залишаються за кордоном щонайменше 12 місяців [53].

З цього моменту Німеччина почала поступово втрачати своє значення традиційної міграційної країни, а масова еміграція поляків стала відбуватися переважно до Великобританії, Ірландії та Швеції. Змінився також профіль польського мігранта та специфіка цієї еміграції – мобільність здебільшого тимчасового характеру, міграція молоді з мінливими, невизначеними міграційними планами та стратегіями. Упродовж десяти років відбувалося поступове омолодження польського мігрантського населення: у 1997 р. в

Польщі було близько 48% населення у віці 18-35 років, а після 2006 р. його чисельність перевищила 70%, з яких жінки становили 35-45% [52].

У Польщі на той час відбувалася «масовізація» вищої освіти, говорилося навіть про справжній «бум». Згодом неминучим наслідком цього явища стала поява значного надлишку людей з вищою освітою на польському ринку праці. У результаті частина з них була «виштовхнута» на зовнішні ринки праці, причому це явище відбувалося в значно більших масштабах, ніж у випадку залучення фахівців високорозвиненими країнами [54, с. 40].

Поляки зазвичай вирішують виїхати за кордон на 2-3 роки, переважно з економічною метою, але не менш важливими виявляються також можливості вдосконалення іноземної мови та професійного розвитку. Безсумнівно, найважливішою причиною економічної еміграції є диспропорція між життєвими можливостями в Польщі та в деяких західних країнах Європейського Союзу. Зменшенню цих диспропорцій сприяють дії польського уряду у сфері економіки та соціальної політики. Польська економіка, серед іншого, створює все більше високооплачуваних і привабливих робочих місць, в яких працівники, які повертаються, можуть самореалізуватися. Це відображено, зокрема, й у зменшенні відсотка поляків, які пов'язують своє майбутнє з економічною еміграцією [53].

Внаслідок не лише збільшення масштабів економічної еміграції, але й економічного зростання в Польщі після вступу до ЄС та зниження рівня безробіття, загострилася проблема нестачі робочої сили, зокрема в таких секторах, як сільське господарство та будівництво. Це призвело до активної дискусії про ширше відкриття польського ринку праці для іноземців і необхідності зміни політики, яка проводиться в цій сфері.

З вищезазначених причин у 2006-2011 роках Міністерство праці та соціальної політики запровадило низку правил, які дають право іноземцям на тимчасове працевлаштування в Польщі без необхідності отримання дозволу на роботу. Ці положення спочатку стосувалися громадян країн, що межують з Польщею: Білорусі, Росії та України, а потім – громадян Молдови, Грузії та

Вірменії (в рамках Партнерства мобільності). В результаті впровадження вищезазначених положень було сформовано важливий канал припливу економічних мігрантів у рамках легальної циркулярної міграції, якою на практиці користуються переважно громадяни України (понад 90%) [49].

Незважаючи на це нове явище, масштаби міграції до Польщі залишалися відносно низькими протягом багатьох років після приєднання до ЄС. Упродовж останніх років найважливішими факторами, що сприяють посиленню імміграції до Польщі, стали такі:

1) регіон Центральної та Східної Європи почав стрімко розвиватися в економічному та соціальному плані, тому Польща стає привабливою країною для мешканців територій із меншим економічним потенціалом;

2) зменшення бар'єрів мобільності, в тому числі вступ Польщі до Шенгенської зони, дозволило іноземцям, які приїжджають до нашої країни на середньо- та довгострокове перебування, вільно пересуватися цією територією та вести різноманітні види діяльності;

3) зі вступом до ЄС значно зросла привабливість Польщі в сприйнятті іноземцями не лише як країни транзиту, а й як місця навчання, працевлаштування та країни проживання;

4) масова еміграція поляків після вступу до ЄС обумовила зміни на польському ринку праці, що призвело до незадоволення попиту на робочу силу, особливо в професіях, що належать до «вторинного сектору» ринку праці [49].

Внаслідок істотного зниження народжуваності та зростання еміграційного потоку упродовж 1980-2004 рр. в Польщі відбувалося скорочення чисельності населення. При цьому сальдо міграції, яке визначається як різниця між кількістю іммігрантів та емігрантів, було негативним, що підтверджувало також небезпечну тенденцію зменшення популяції через виїзд людей за кордон. Лише після 2016 р. сальдо зовнішньої міграції набуло позитивного значення (рис. 2.2), що значною мірою обумовлено приїздом українських робітників в результаті запровадження безвізового режиму України з країнами ЄС.

За даними Головного управління статистики Польщі, у 2019 р. сальдо іноземних міграцій на постійне проживання становило 6,2 тис. осіб, при цьому імміграція досягла рівня 16,9 тис., еміграція – 10,7 тис. Четвертий рік поспіль зафіксовано позитивне остаточне міграційне сальдо (розраховане на підставі інформації про реєстрацію на постійне місце проживання після прибуття з-за кордону та зняття з реєстрації на постійне місце проживання у зв'язку з виїздом на постійне проживання за кордон) (у 2016 р. – 1,5 тис., у 2017 р. – 1,4 тис., у 2018 р. – 3,6 тис. осіб) [55, с. 31-32].

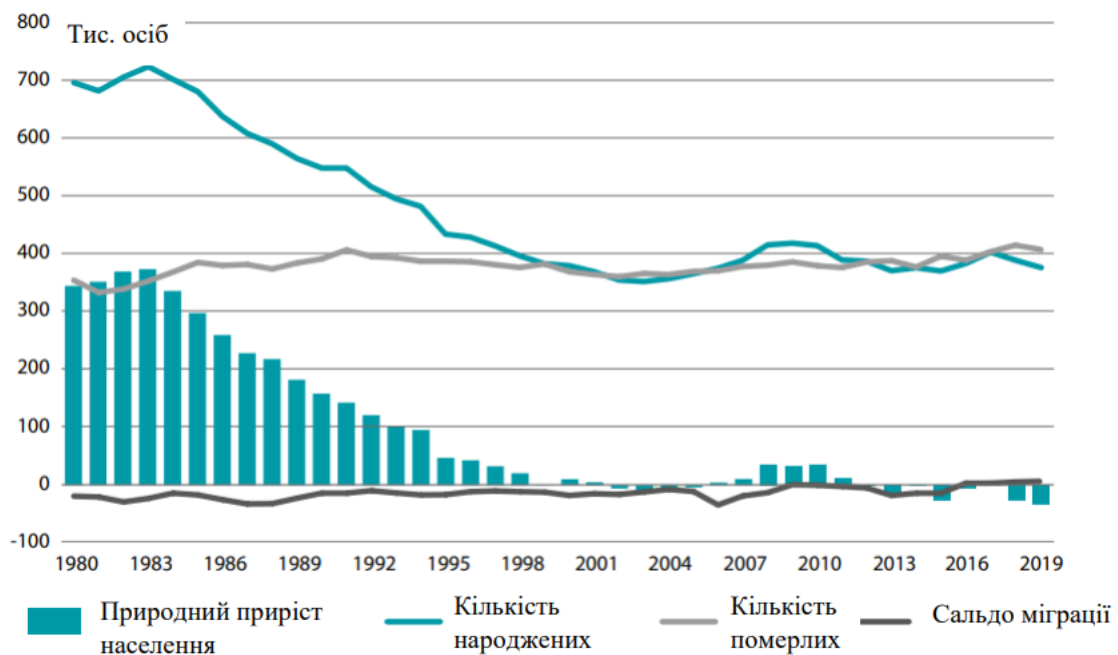

Рис. 2.2. Природний рух та міграції населення в Польщі у 1980-2019 рр.
Джерело: [55, с. 20]

У 2019 р. порівняно з попередніми роками було зафіксовано відносно невелике зростання кількості імміграції (у 2018 р. вона становила 15,5 тис., у 2017 р. – 13,3 тис.), при дещо меншій кількості еміграції (у 2018 р. – 11,8 тис. у 2017 р. – 11,9 тис.). У більш довгостроковій перспективі, починаючи з моменту вступу Польщі до Європейського Союзу, спостерігався відносно стабільний рівень імміграції (близько 10-17 тис. осіб щорічно) і, водночас, значні коливання еміграції до 2015 р. (у 2006 р. – 46,9 тис., у 2010 р. – 17,4 тис., у 2013 р. – 32,1 тис. осіб) та його незначні зміни після 2015 р.

Основні напрямки остаточної еміграції залишаються незмінними протягом багатьох років – це Німеччина та Велика Британія. У 2019 р. на постійне місце проживання до Німеччини виїхало 3,8 тис. жителів Польщі (у 2018 р. – 4,4 тис.), до Великої Британії – 2,4 тис. (у 2018 р. – 2,7 тис.). Через те, що більшість іммігрантів, які приїжджають до Польщі на постійне проживання, є поляками, які повертаються (у 2019 р. вони становили 70% усіх іммігрантів), країни еміграції часто є основними країнами попереднього проживання іммігрантів. У 2019 р. до Польщі прибуло найбільше іммігрантів з Великої Британії (4,0 тис. осіб), з Німеччини (2,5 тис. осіб) та України (2,2 тис. осіб).

Масштаби міграції на тимчасове перебування значно більші. Масштаби тимчасової еміграції поляків можна оцінити на основі результатів загальних переписів населення та оцінок. Згідно з останніми оцінками Головного статистичного управління, наприкінці 2018 року за межами Польщі тимчасово перебували 2 млн 455 тис. польських громадян [55, с. 31].

Більшість емігрантів становили люди, які поєднували тимчасові виїзди за кордон із працевлаштуванням або пошуком роботи. Результати останнього перепису показали, що на кінець березня 2011 року загальний відсоток людей, які залишилися за кордоном з метою роботи, становив близько 73% [55, с. 31]. Цей відсоток відрізнявся залежно від країни проживання, найвищий, приблизно 90%, був зафіксований для людей, які залишалися в Нідерландах. Найважливішими напрямками польської тимчасової еміграції залишаються: Велика Британія, Німеччина, Нідерланди, Ірландія, Італія та Норвегія.

Такі масштаби еміграції зменшують демографічний потенціал Польщі. Негативною стороною цього процесу є масштаби виїзду молодих, добре освічених мешканців Польщі та людей з високою професійною кваліфікацією, які часто не знаходять собі роботу і в приймаючій країні та змушені виконувати некваліфіковану фізичну працю. Одним із наслідків значної еміграції поляків в останні роки є те, що за кордоном народжується все більше дітей, у яких хоча б один із батьків є громадянином Польщі. Особливо це стосується Великої Британії, хоча з 2015 р. спостерігається незначне зниження таких пологів.

Зростає кількість дітей у батьків із Польщі, народжених у Нідерландах та Норвегії [55, с. 31-32].

Водночас останніми роками спостерігається збільшення кількості іммігрантів, які тимчасово перебувають у Польщі. Зростає кількість економічних іммігрантів, особливо громадян України, зацікавлених у тимчасовому працевлаштуванні в Польщі. Також помітно зросла кількість іноземців, зацікавлених у продовженні навчання у польських університетах. Кількість іноземців, які навчалися в Польщі у 2019 р. (станом на 31 грудня) становила 80,9 тис. осіб, у тому числі на першому курсі – 30,1%. Для порівняння, у 2018 р. польські навчальні заклади надали освіту 78,3 тис. осіб з інших країн (з 2000 р. регулярно фіксується щорічний приріст цього показника) [55, с. 31-32].

Аналіз міграційних тенденцій показує, що Польща перетворюється з типової країни еміграції на країну еміграційно-імміграційну. Починаючи з 2008 р. спостерігається збільшення кількості прибуттів іноземців до Польщі на тривалий період. В результаті розвитку польської економіки все більш помітні демографічні зміни під впливом таких факторів, як прагнення роботодавців залучити робочу силу з-за кордону, а також зовнішніх подій (наприклад, конфлікт в Україні чи економічна криза в Росії), а приплив іноземців до Польщі збільшується. Останні кілька років у Польщі спостерігалось найшвидше зростання кількості економічних мігрантів порівняно з іншими країнами ЄС. З огляду на тривалі військові дії в Україні, які стали причиною значного потоку українських біженців до Польщі, можемо припустити, що кількість економічних іммігрантів у Польщі й надалі зростатиме. Враховуючи прогнозні зміни демографічної структури Польщі, а також соціально-економічні зміни, у найближчому майбутньому Польща може потребувати значного посилення пропозиція робочої сили.

2.3. Міграційна політика Польщі як інструмент вирішення внутрішніх економічних проблем

Еволюція політики міграційної Польщі відбувалася під впливом низки зовнішніх та внутрішніх чинників. Найважливішим був вступ Польщі до Європейського Союзу. З одного боку, це посилювало давню тенденцію економічної еміграції. Спочатку понад 2 мільйони поляків виїхали до Великої Британії та Ірландії, а потім – у міру відкриття ринків праці – до інших країн ЄС. Але водночас вступ до Співтовариства означав приплив коштів та економічне зростання, що обумовило пришвидшення темпів наближення польської економіки до багатших країн ЄС. У результаті Польща стала привабливою як місце працевлаштування для громадян країн Східної Європи.

Іншим важливим чинником стало перше вторгнення Росії в Україну у 2014 р., що призвело до анексії Криму та створення сепаратистських анклавів під контролем Москви. Починаючи з 2014 р. у Польщі спостерігався масовий наплив економічних іммігрантів в основному з України. У той час українські біженці не прибували до Польщі, оскільки вони перемістилися до інших регіонів України. До Польщі прибували люди, які шукали можливість працевлаштування, щоб можна було допомагати своїм сім'ям, які залишилися в Україні. Працевлаштування українців стало можливим завдяки ліберальній процедурі – окрім дозволів на роботу, надання яких було досить бюрократизованим, було запроваджено можливість роботи за заявою. Це дозволило надавати можливість шестимісячної угоди на працевлаштування громадянам шести країн Східного партнерства ЄС: Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Молдови та України [56].

Статистичні дані Інституту соціального страхування свідчать про те, що все більше іноземних працівників працевлаштовуються легально з оплатою соціальних внесків. З 2008 р. по березень 2022 р. кількість іноземців, які підлягали пенсійному страхуванню та страхуванню на випадок інвалідності в Установі соціального страхування Польщі, зросла з 65 тис. до 932,1 тис. осіб, тобто в 14 разів. У свою чергу частка громадян України в загальній кількості

застрахованих іноземців зросла з 25% у грудні 2008 р. до 71,5% у березні 2022 р. [56]. За даними Установи соціального страхування Польщі 1 мільйон іноземців, які працюють у Польщі, сплачують внески на пенсійне страхування та страхування на випадок непрацездатності. Станом на 6 червня 2022 р. з цієї кількості осіб майже 715 тис. були українські громадяни, а їхня кількість згідно реєстру в системі з лютого 2022 р. зросла на 73,5 тис. осіб [57].

Масштабна воєнна агресія Росії проти України стала ще одним ключовим чинником міграційних змін в Польщі. Після 24 лютого 2022 р., на відміну від попередніх міграційних хвиль, Польща приймає значну кількість біженців, які переважно шукають безпечних умов проживання, а не роботи, з яких 93% жінки та діти, що потребують догляду та освітніх послуг. Тому ця хвиля імміграції до Польщі характеризується переважанням потреб споживання над працевлаштуванням. В цих умовах уряд прийняв рішення про надання українським біженцям номерів PESEL, які забезпечують доступ до освітніх послуг, соціальних трансфертів чи ринку праці, що також підтверджує гнучкість міграційної політики Польщі.

За офіційними даними, вже 260 тис. біженців з України після 24 лютого 2022 р. працевлаштувалися в Польщі, а в системі PESEL вже зареєстровано 617,6 тис. осіб у віці 18-65 років [57]. Отже, на даний час рівень зайнятості в цій віковій групі перевищує 42%, що істотно збільшилося порівняно з січнем 2022 р., коли цей показник становив 35%.

Реалізація оновленої міграційної політики забезпечила не лише збільшення імміграційного потоку до Польщі та додатне сальдо міграції, а й сприяла вирішенню низки економічних проблем в сфері демографії, на ринку праці та економічного зростання. Для польського ринку праці, а також для демографії зростаюча кількість іноземців є позитивним чинником, що забезпечує поступовий вихід з кризової ситуації в умовах старіння польського суспільства. Ще до початку пандемії щорічна кількість смертей перевищувала кількість народжених, а два роки епідемії лише посилили цей процес. З цієї причини зберігається постійна потреба у працівниках і збільшується кількість

людей похилого віку. Тому у Польщі спостерігається стабільно низький рівень безробіття – на кінець 2021 р. на ринку було понад 130 тис. вакансій [56].

Збільшення кількості іммігрантів також є важливим з точки зору державних фінансів і доходів бюджету. На думку Якуба Боровського, «якщо припустити, що працівники, зареєстровані в Установі соціального страхування Польщі, отримують середню зарплату, то річні надходження від внесків і податків на їхню зарплату становлять 30 млрд злотих, тобто понад 1% ВВП вакансій [56].

Як зазначають аналітики, кількість українських іммігрантів до нашої країни за останні роки була на безпрецедентному рівні в історії Польщі. Як показано на рисунку 2.3, з 2014 року до Польщі приїхало від одного до двох мільйонів громадян України [58]. Ця хвиля імміграції, безпрецедентного масштабу в сучасній історії Польщі, була важливою також з європейської точки зору. Зокрема «у 2018 р. кожен п'ятий дозвіл на проживання було видано в Польщі (635 тис., або 20% від загальної кількості дозволів, виданих у ЄС)», і навпаки «громадяни України (527 тис. бенефіціарів, з яких майже 78% у Польщі) продовжують отримувати найбільшу кількість дозволів у ЄС» [59].

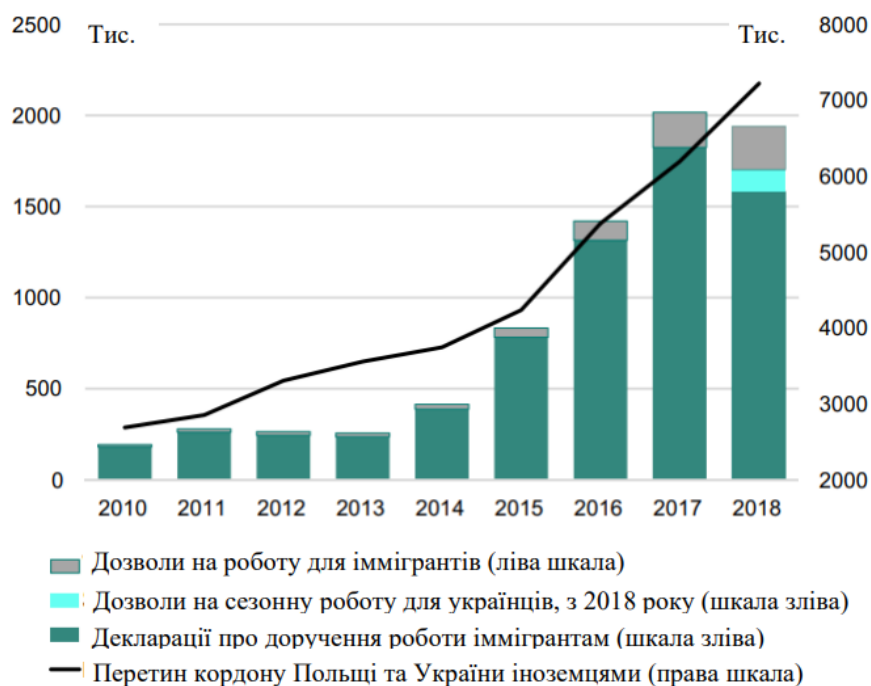

Рис. 2.3. Динаміка імміграційного потоку з України до Польщі за різними показниками у 2010-2018 рр.

Джерело: [58, с. 367]

Переважна більшість українських іммігрантів приїхали до Польщі з економічних причин і одразу шукали (і більшість з них знайшли) тут роботу. Їхня імміграція була викликана, зокрема, сильним попитом на робочу силу, відносно легкою процедурою працевлаштування та отримання дозволу на проживання (фактори притягування), а також російською агресією проти України в 2014 році з наступною економічною кризою (фактори підштовхування). На відміну від мігрантів з України до Польщі до 2014 року (менше 0,2 мільйона переважно тимчасових працівників у сільськогосподарському секторі), нові іммігранти проживали переважно в містах і шукали роботу в широкому спектрі економічних секторів.

З липня 2017 р. кількість працюючих іммігрантів з України доповнилася іммігрантами, які прибували у рамках безвізового режиму з метою роботи, переважно легально працевлаштованими на підставі декларації роботодавця. Кількість іммігрантів, зайнятих у польській економіці до 2002 року, була незначною (лише кілька тисяч), але вона дещо зросла після 2007 року, коли були запроваджені ліберальні правила зайнятості в сільському господарстві. Після 2013 р., під час сплеску імміграції, середньорічна кількість іммігрантів, які працюють у польській економіці, зросла з 200 тис. у 2013 р. до майже 900 тис. у 2018 р. Відповідно частка іммігрантів у пропозиції робочої сили в Польщі зросла з 1% до 2013 р. до понад 5% у 2018 р.

Дослідження, яке провели польські вчені Стшелецький П., Гровець Я. та Вишинський Р., виявило, що «у 2013–2018 роках прибуття трудових мігрантів з України збільшило зростання ефективної пропозиції робочої сили в Польщі в середньому на 0,8% на рік». На підставі цього вчені зробили висновок, що «раніше не врахований внесок українських працівників у зростання ВВП Польщі в 2013–2018 рр. становив у середньому 0,5 процентних пункти на рік, або близько 13% від загального зростання. Ту саму цифру слід відняти від залишкового внеску зростання TFP, що свідчить про те, що нещодавнє зростання в Польщі було набагато більш трудомістким, ніж вважалося раніше» [58, с. 368].

Отже, загальний вплив імміграції на економічне зростання є досить неоднозначним на теоретичному рівні. З одного боку, імміграція призводить до так званого «розмивання капіталу». Цей процес викликає зниження граничної продуктивності факторів виробництва. З іншого боку, українські іммігранти (особливо освічені) сприяють зростанню людського капіталу в тій чи іншій країні. Переважання фактору впливу висококваліфікованих іммігрантів над фактором розмивання капіталу означає, що в розвинених країнах, які приймають трудових мігрантів, імміграція позитивно впливає на економічне зростання.

Приплив іммігрантів з України, які є біженцями і покидають свою країну через війну, в короткостроковій перспективі може створити певні труднощі для польської економіки, тоді як у довгостроковій перспективі це створює можливість наповнення польського ринку праці кваліфікованою робочою силою.

За даними ООН, рятуючись від війни, Україну покинули понад 6,5 мільйонів українців [60]. Це майже кожен сьомий житель країни. Головним напрямком мала бути Польща. Багато українців обрали Польщу через мовну чи культурну подібність, або через наявність там своїх друзів чи родин. У підсумку Польща прийняла 54,7% біженців з України, на другому місці Румунія - 14,9% біженців, Росія - 12,5%, Угорщина - 9,7%. У реальному вираженні це означає, що в Польщі знайшли притулок 3 млн українських біженців [61].

У короткостроковій перспективі прибуття значної кількості біженців збільшує фінансове навантаження на місцеві бюджети, системи соціального забезпечення, освіти та охорони здоров'я. Основною проблемою для Польщі з точки зору управління міграційним потоком стали високі темпи прибуття біженців. Під час міграційної кризи 2015 р. до Німеччини, країни, більшої та густонаселенішої за Польщу, прибуло близько 1,5 млн біженців, а до Польщі упродовж першого місяця війни в Україні прибуло близько 2,5 млн українських біженців, що обумовило значні логістичні проблеми та фінансові видатки з

державного бюджету та місцевих бюджетів. За оцінками економістів, у 2022 р. фінкальний тягар становитиме близько 1,5% ВВП, а також очікується підвищення рівня безробіття, який тимчасово зросте приблизно на 1,5-2 процентних пункти за умови, що в Польщі перебуватиме 1 млн. біженців [61].

У середньостроковій перспективі прибуття українських біженців розглядається як можливість заповнити існуючі вакансії, оскільки ринок праці Польщі й надалі залишається недостатньо насиченим робочою силою. Великий відсоток біженців – це освічені люди, дехто розмовляє польською мовою і українські іммігранти, які приїхали раніше, можуть допомогти тим, хто приїхав зараз.

Найбільші очікування позитивних ефектів від імміграції з України фахівці пов'язують з довгостроковою перспективою. Як зазначила Яворчик Б., частина біженців поїде на Захід, частина біженців повернеться після війни в Україну, але історичний досвід показує, що значний відсоток біженців залишається в країні, яка їх прийняла першою. Тому очікується, що в довгостроковій перспективі до жінок з дітьми приєднаються чоловіки з України, відповідно гендерна ситуація на ринку праці збалансується [62].

Від кількості українських біженців, які залишаються на постійне проживання в Польщі, залежать подальші темпи економічного зростання, стан ринку праці та демографічна ситуація в країні. Незважаючи на те, що багато біженців заявляють про повернення в Україну, експерти прогнозують, що більшість з них може залишитися в Польщі, оскільки тут вищі зарплати, є доступ до якісніших, ніж в Україні, державних послуг та схожа мова [61]. Кількість українських громадян, які залишаються в Польщі, залежить від тривалості та жорстокості війни. Водночас, швидка перемога України може пришвидшити повернення українських біженців до рідної країни, що зменшить позитивні очікування у середньостроковій та довгостроковій перспективі для польської економіки.

Як зазначає Урбан М., оцінка впливу біженців на економіку Польщі в середньостроковій перспективі ускладнена відсутністю точних даних про

кількість українських громадян, що перебувають на її території в даний час, та кількість тих, хто залишиться на постійне проживання. Найчастіше в засобах масової інформації вказується 3 млн українських біженців, що прибули до Польщі (на основі даних про перетин кордону), але близько 1,2 млн з них уже повернулися на батьківщину та кілька сотень тисяч біженців переїхали з Польщі до інших країн ЄС. Тому за оцінками вченого зараз у Польщі може перебувати від 1,25 до 1,75 млн українських біженців, на основі чого «прогнозована кількість українських громадян, що залишаться на постійне проживання, згідно мінімального сценарію становитиме 250 тис. осіб, за базовим сценарієм - 650 тис. осіб, а за максимальним сценарієм - 1 млн осіб» [61].

Водночас зауважимо, що прогнозна кількість потенційної робочої сили визначається не лише загальною чисельністю біженців, що залишаться в Польщі на постійне проживання. Важливою є демографічна структура українських біженців, серед яких переважають жінки та діти (86%), з яких 49% мають вищу освіту [63]. Це істотно обмежує використання досліджень, що базуються на міграційній кризі 2015-2016 років (яка мала інший характер). Крім цього, міграційна політика Польщі істотно відрізняється від політики Німеччини чи Франції в частині прийому біженців. Зокрема, міграційна політика Польщі спрямована на максимальне залучення біженців до ринку праці, тому багато з них вже працевлаштувалися, переважно у великих містах.

За оцінками Урбана М., якщо буде досягнута цілісна політика щодо вивчення мови та доступу до державних послуг (зокрема, житла), у Польщі може відбутися помітне збільшення пропозиції робочої сили: «у випадку базового сценарію, якщо в Польщі залишиться на постійне проживання 650 тис. осіб, можна очікувати зростання робочої сили до 210 тис. осіб до 2025 р., згідно максимального сценарію (1 млн біженців) – додаткова робоча сила становитиме до 370 тис. осіб» [61].

Збільшення кількості біженців обумовить зростання споживчого попиту на товари та послуги, що сприятиме зростанню інвестицій в створення нових

компаній, розробку нових технологій та інновації. У зв'язку з цим експерти прогнозують додаткове зростання польської економіки на «2-3% до 2050 р. порівняно з базовим сценарієм, а за рахунок збільшення імміграції до Польщі після 24 лютого 2022 р. очікується зростання ВВП на рівні 4% або 0,15 процентних пункти додаткового зростання ВВП щорічно протягом наступних 30 років» [61].

З огляду на збільшення кількості зайнятих в економіці Польщі, необхідно розрізняти поняття зростання ВВП і зростання ВВП на одного мешканця. Якщо в економіці збільшується кількість працюючих осіб, то ВВП також збільшується, оскільки більше людей роблять свій внесок у промислове виробництво та послуги. Ефективність економіки визначається збільшенням ВВП на одного мешканця, а тому позитивний ефект від збільшення кількості зайнятих за рахунок іммігрантів з України повинен виражатися у зростанні ВВП саме у відносному вимірі.

Враховуючи, що теперішня хвиля мігрантів характеризується переважанням жінок, яким складно буде відразу працевлаштуватися через необхідність догляду за своїми дітьми, не варто очікувати значного внеску біженців у зростання ВВП Польщі у короткостроковому періоді. На початку біженці знайдуть роботу в секторах економіки, що виробляють продукцію з нижчою доданою вартістю, а кваліфікованим працівникам знадобиться більше часу, щоб знайти роботу за своєю професією, оскільки не всі українські кваліфікації в Польщі визнаються автоматично (без процедури підтвердження). Отже, у короткостроковій перспективі відсоткове зростання ВВП в Польщі буде більшим, ніж зростання ВВП у розрахунку на одного мешканця.

Висновки до розділу

1. Стратегічні цілі і завдання міграційної політики Польщі визначаються з урахуванням міжнародних умов, зокрема зобов'язань, що впливають із членства Польщі в Європейському Союзі. Польський уряд забезпечує належну імплементацію чинного законодавства ЄС, а також бере активну участь у

переговорах щодо проектів, які формують майбутню міграційну політику та політику надання притулку Європейського Союзу. Водночас, при розробці основних напрямів міграційної політики Польщі враховується ситуація з міграцією та наданням притулку в Польщі в контексті основних міграційних трендів в Європейському Союзі, в тому числі в рамках механізму ЄС для забезпечення готовності та управління міграційними кризами (план готовності у сфері міграції та у разі міграційної кризи), а також поточний аналіз процесів, що впливають на міграційну ситуацію інших держав-членів.

2. Реалізація міграційної політики Польщі поряд з ефективною соціально-економічною політикою після вступу країни до ЄС сприяла підвищенню її привабливості для іммігрантів з інших країн. В результаті лібералізації ринку праці та реформування інших сфер (освітньої, медичної, соціальної) з 2016 р. спостерігається зростання позитивного сальдо міграції, оскільки кількість іммігрантів перевищує кількість емігрантів. Важливою характеристикою міграційної ситуації в Польщі також є збільшення потоку іммігрантів за рахунок повернення поляків з високорозвинених країн ЄС (Німеччини, Великої Британії), які тривалий час проживали за межами рідної країни. Зазначені тенденції дозволяють зробити висновок про поступове перетворення Польщі з країни-експортера на країну-імпортера трудових ресурсів.

3. Польща є країною, яка приваблює мігрантів з України. Посилення міграційних процесів відбулося під дією низки геополітичних та економічних факторів, до яких відносяться вступ Польщі до ЄС, початок воєнних дій на сході України та анексія Росією Криму у 2014 р., повномасштабне вторгнення російських військ в Україну в лютому 2022 р. Трудові іммігранти з України позитивно впливають на економічне зростання в Польщі, як створюючи частину валової доданої вартості в результаті своєї праці, так і збільшуючи споживання товарів та послуг. Прибуття молодих іммігрантів з України у довгостроковому періоді покращить демографічну ситуацію в Польщі за рахунок збільшення народжуваності, а також сприятиме зниженню навантаження на пенсійну систему. У довгостроковому періоді також

очікуються позитивні ефекти від збільшення імміграційного потоку в Польщі за рахунок українських біженців, зокрема насичення ринку праці робочою силою, зростання ВВП і споживчого попиту, збільшення інвестицій та розширення виробничих потужностей.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

3.1. Динаміка та структура імміграційних потоків українців до Польщі

Громадяни України є найбільш помітною національною меншиною серед усіх учасників ринку праці в Польщі. Міграція українців до Польщі традиційно мала економічний та короткочасний (циклічний та сезонний) характер, але після подій Євромайдану спостерігаються радикальні зміни як у характері міграції, кількості мігрантів та їх віковій структурі, так і в тривалості перебування. Істотне зростання масштабів імміграції до Польщі, особливо припливу з України, відбулося у 2014 р. в результаті запровадження працевлаштування за спрощеною процедурою, яка передбачала реєстрацію роботодавцями декларації (про довірення працевлаштування іноземця), яка потім є підставою для отримання відповідної візи. Така процедура дозволяє іноземцям в'їжджати до Польщі та легально працювати протягом шести місяців на рік у роботодавця, який зареєстрував декларацію.

Саме за спрощеною процедурою до Польщі прибула найбільша кількість громадян України, які були отримувачами понад 90% декларацій у різні роки [64]. Їхнє перебування за визначенням було короткочасним. У 2014 р. кількість зареєстрованих декларацій перевищила 380 тис., порівняно з менш ніж 250 тис. щорічно протягом двох попередніх років. Далі кількість зареєстрованих декларацій досягла рекордних значень: 782 тис. у 2015 р, 1,3 млн у 2016 р. та понад 1,8 млн у 2017 р. Після реформи 2018 р. кількість зареєстрованих декларацій зменшилася, але це не було вражаючим зменшенням. У 2018-2019 рр. щорічно реєструвалося близько 1,6 млн декларацій і видавалося 130 тис. сезонні дозволи на роботу кожного року. Тому можна говорити про певну стабілізацію щодо працевлаштування іноземців у Польщі за спрощеною процедурою. Варто зазначити, що наведені вище значення не відображають реальної кількості іноземців, які потрапляють до Польщі. Оцінки Центру досліджень міграції свідчать про те, що скоріше слід говорити про 60-70%

«використання» заяв [65]. Про це свідчить остання статистика щодо цього порядку, згідно з якою у 2019 р. до реєстру внесено 1640083 декларації на 1089026 іноземців (тобто рівень використання декларацій становив 66,4%).

Упродовж 2014-2019 рр. помітно зросла кількість виданих дозволів на роботу в Польщі, причому це зростання було більш динамічним, ніж у випадку декларацій. Якщо у 2014 р. кількість виданих дозволів становила близько 44 тис., то у 2015 р. – майже 66 тис. (зростання на 51% до попереднього року), у 2016 р. понад 127 тис. (приріст на 94%), у 2017 р. 235 тис. (приріст на 85%), у 2018 р. 329 тис. (збільшення на 40%), а у 2019 р. – 445 тис. (збільшення на 35%) [66, с. 11]. Незважаючи на те, що динаміка збільшення кількості виданих дозволів зменшується, протягом останніх трьох років цей приріст тримається на рівні понад 100 тис. дозволів щорічно.

Таким чином, динаміка зростання імміграції, яка вимірюється кількістю документів, що дають право іноземцям на роботу, останніми роками (особливо після 2017 р.) зменшилася. Проте немає сумніву, що відбувся прорив щодо масштабів напливу іноземців до Польщі. Це спонукало експертів ОЕСР визначити Польщу як найважливішу країну призначення для сезонних працівників у світі, приплив іноземців із таким статусом вищий, ніж у випадку Сполучених Штатів [67]. Якщо взяти до уваги загальну кількість декларацій, дозволів на сезонну роботу та дозволів на роботу, то в 2018 та 2019 роках понад 1,5 мільйона іноземних працівників могли перебувати в Польщі в пік сезону. Однак значну частину іноземців, які приїжджають до Польщі, становлять українці, міграція яких все ще переважно тимчасова/сезонна. Тому наразі складно передбачити як довго триватиме зростання кількості прибуттів іноземців до Польщі.

Також важко оцінити, як пандемія COVID-19 вплине на імміграцію до Польщі в середньо- та довгостроковій перспективі. Відповідні обмеження на міжнародну мобільність, хоча кілька разів змінювалися та певною мірою лібералізувалися, все ще обмежують можливості в'їзду та виїзду з Польщі. За оцінками Прикордонної служби, які цитуються в ЗМІ, у період з 15 березня по

30 квітня 2020 року Польщу покинули майже 200 тисяч осіб. громадян України, а прибуло 50 тис. [68], тобто чистий відтік українських іммігрантів склав близько 150 тис. осіб. Однак у довгостроковій перспективі економічні наслідки пандемії ще невідомі. Вони можуть бути особливо гострими для туристичної та готельної індустрії, де працює багато іноземців.

У контексті дослідження процесу імміграції до Польщі слід звернути увагу на масштаби проживання (поселення) в Польщі іноземців. Про зростаючу важливість цього процесу свідчить статистика щодо виданих посвідок на проживання (рис. 3.1). Кількість виданих дозволів на постійне проживання залишається невисокою і у 2018-2019 рр. були нижчими за 15 тис. на рік, а дозволи на довготермінове перебування не перевищують 2 тис. упродовж понад 5-ти років. Однак помітно динамічне зростання карт на перебування, які видаються щорічно, що є першим етапом стабілізації в контексті отримання права перебування в Польщі. У 2019 р. було видано майже 140 тис. таких карт, тоді як у 2014 р. їх видали трохи більше 40 тис.

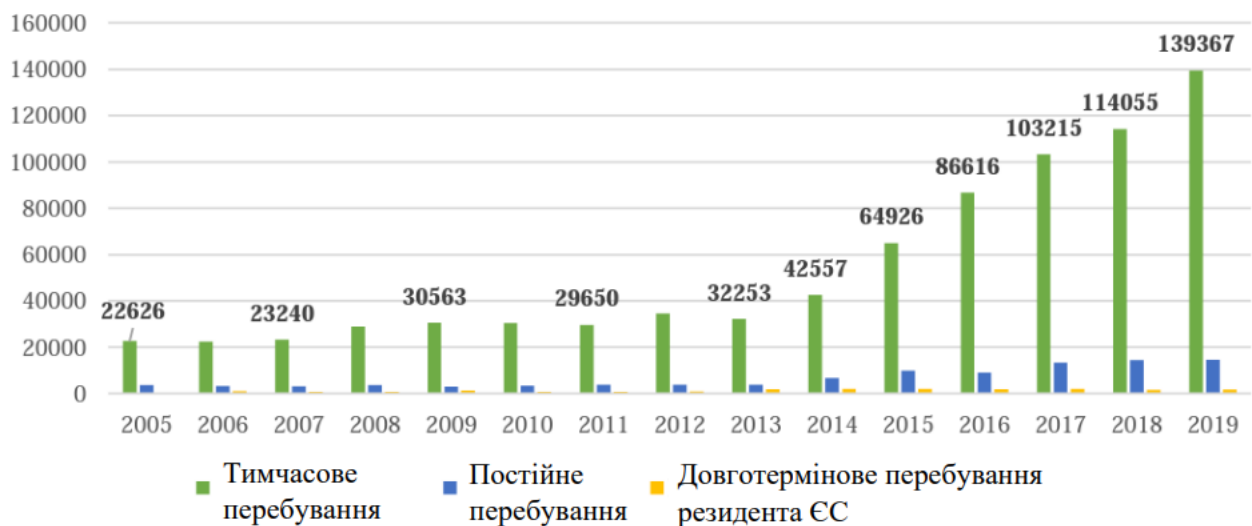

Рис. 3.1. Кількість карт побуту (тимчасового, постійного та довгострокового проживання) виданих іноземцям в Польщі у 2005-2019 рр.

Джерело: [66, с. 12]

Загальна кількість власників усіх видів посвідок на проживання в Польщі перевищила 420 тис. у 2019 р. П'яту частину з них можна вважати осілими

мігрантами (наприклад, власниками посвідок на постійне проживання). Частка українських мігрантів серед іноземців, які перебувають у Польщі на основі карт побуту, систематично зростала: з 23% у 2014 році до 51% у 2019 році, а кількість громадян України в цій групі перевищила 200 тис. Це свідчить про те, що нещодавно почався новий етап імміграції з України до Польщі, яка в попередні роки в основному обмежувалася тимчасовими та циркулярними міграціями [69].

Помітна зміна, яка відбувається щодо характеру перебування іноземців у Польщі, стосується їхньої ситуації на польському ринку праці, а точніше – відносної важливості окремих документів, що дозволяють їм працювати в Польщі (дозволи на роботу, декларації, сезонні дозволи на роботу). У 2014 році частка дозволів на роботу серед цих документів становила близько 10%, а в 2019 році – вже 20%. При цьому, хоча кількість декларацій, зареєстрованих у наступні роки, у цей період була на порядок вищою, ніж у випадку з дозволами на роботу, після 2017 року кількісні відмінності між двома типами документів почали поступово зменшуватися. Варто також підкреслити, що якщо у випадку з деклараціями кількість зареєстрованих документів з 2014 по 2019 роки зросла трохи більше ніж у чотири рази, то у випадку з дозволами – майже в десять разів.

Враховуючи, що за 2017-2019 рр. кількість оформлених документів за спрощеною процедурою суттєво не зросла, а водночас спостерігалось динамічне зростання кількості виданих дозволів на роботу, можна сказати, що відбулася стабілізація працевлаштування іноземців у Польщі. Однак такий результат також може бути похідним від посилення спрощеного порядку, в тому числі покладення на роботодавця обов'язку повідомляти Управління зайнятості про факти явки та неявки на роботу, що раніше не було обов'язковим і сприяло реєстрації декларацій «попередньо» [70].

Також слід звернути увагу на зміну галузевої структури серед іноземців, працевлаштованих за спрощеним порядком та дозволами на роботу. На початку свого запровадження спрощена процедура стосувалася типово сезонних галузей

і переважала у сільському господарстві (у 2013 р. близько 50% усіх зареєстрованих декларацій). З часом значення сільського господарства зменшилося, а зросла частка будівництва та промисловості, а також транспорту. Але найголовнішою зміною, яка відбулася в сфері працевлаштування за спрощеним порядком, стало різке зростання значення сектору «адміністрація та допоміжна діяльність» у період 2014-2017 рр. Якщо у 2014 р. частка документів, зареєстрованих для потреб цього сектору, становила лише 9%, то у 2015 р. вона зросла до 16%, а у 2017 р. – майже до 40%. Після реформи спрощеного порядку працевлаштування ця частка знизилася до рівня 2015 р. і становила 16% і 15% у 2018 р. і 2019 р. відповідно, що в абсолютному вимірі означало зменшення з 720 тис. до 250 тис. або майже втричі зменшення кількості декларацій, зареєстрованих для надання працевлаштування в цій сфері (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Структура зареєстрованих в Польщі декларацій про працевлаштування іноземців за секторами економіки у 2017 р. та 2019 р.

Джерело: побудовано за [66]

Деякі агентства з працевлаштування, значення яких у процесі поєднання попиту на робочу силу з пропозицією робочої сили зросло в попередні роки, повернулися до практики видачі дозволів на роботу в 2018-2019 роках. Частка документів, виданих для сектора «адміністрація та допоміжна діяльність», істотно зросла. У 2018-2019 рр. їх частка в загальній кількості виданих дозволів перевищувала 20%, а кількість перевищила 80 тис. у 2018 р. та майже 100 тис у

2019 р. [66]. У попередні роки кількість таких дозволів була нижчою. У 2017 році кількість виданих документів за широкою галузевою категорією «інше» не перевищила 70 тис. Ці зміни можна пояснити зростанням професіоналізму і підвищенням ефективності роботи служб зайнятості у працевлаштуванні іноземців у Польщі, що може позитивно вплинути на забезпечення трудових прав мігрантів і сприяти більшій стабільності зайнятості.

Згідно останніх даних, станом на 2021 р. кількість громадян України, які мають дійсний дозвіл на проживання в Польщі, перевищила 300 тис. осіб, що становить майже 57% всіх іноземців, які проживають в країні [71]. Окрім можливостей заробітку за так званою декларацією про довірчу працю, для громадян України також розширили програму «Poland. Business Harbour». Це комплексний пакет, що полегшує переїзд на територію Польщі, призначений для підприємців та спеціалістів ІТ-галузі. Тому спостерігається помітна концентрація громадян України у воєводствах з великими міськими агломераціями, особливо популярними воєводствами стали: Мазовецьке – 22%, Малопольське – 12%, Великопольське – 12% і Дольношльонське – 9% від загальної кількості українських іммігрантів.

Із загальної кількості українських іммігрантів, яка дещо перевищує 300 тис. осіб, близько 60% громадян України з дійсними посвідками на проживання мають вік від 18 до 40 років. Діти та підлітки до 18 років становлять приблизно 12%, а особи старше 40 років - приблизно 28%. Серед українських іммігрантів переважають чоловіки, частка яких у гендерній структурі становила 54%.

Майже 84% громадян України, які перебувають в Польщі, мають посвідку на тимчасове проживання, яка може бути дійсна максимум 3 роки. Переважна більшість із них видається у зв'язку з прийняттям на роботу – 77% випадків. Наступною за поширеністю причиною перебування в Польщі є сімейні проблеми – 12% та навчання – 2%. Вищенаведені дані не включають осіб, які тимчасово перебувають у Польщі в режимі безвізового режиму або на підставі віз.

Важливою ознакою якості нової хвилі імміграції з України до Польщі після 2014 р. є рівень освіти мігрантів. З групи всіх опитаних 37,7% мігрантів мали вищу освіту, а 53,94% – середню (професійно-технічну або загальну), лише 8,4% респондентів не закінчили середню школу та не мали професійно-технічної освіти [72, с. 11]. Високий рівень освіти особливо помітний серед менш досвідчених мігрантів, у цій групі 47,1% закінчили вищу освіту, на відміну від 7,4% осіб з вищою професійною освітою. У групі мігрантів із попереднім досвідом роботи за кордоном близько 1/3 осіб мали вищу освіту (31%), у порівнянні з 9,1% осіб із нижчою або рівною професійною освітою. У 2015 р. команда дослідників Національного банку Польщі визначила працівників аграрного сектору як найменш освічену групу, де 13,4% респондентів мали рівень професійно-технічної освіти нижче або рівний. Решта у відсотковому відношенні розподілилась таким чином: 23,3% осіб з вищою освітою та 63,4% із середньою освітою, що свідчить про загальний добрий рівень освіти цих працівників [Там же].

Кількість працевлаштованих українців у компаніях Польщі зростає з кожним роком. Згідно опитування, проведеного компанією «Personnel Service» у 2021 р. кожен третій роботодавець повідомив, що має працівників зі Сходу – зростання на 6 процентних пункти порівняно з попереднім роком. У 2022 р. із загальної кількості фірм в Польщі 34% мали працівників з України, тоді як у 2021 р. лише 28% польських фірм працевлаштовували українців. Найбільше працівників з України працюють в компаніях з чисельністю персоналу понад 250 осіб – 47% із них працевлаштовували українців. У середніх компаніях кожен третій декларує працевлаштування українців, а в малих – 22%. Зростання працевлаштування українців узгоджується зі зростанням статистики щодо кількості декларацій про намір довірити роботу іноземцю. У 2021 р. до реєстру служб зайнятості внесено майже 2 млн. заяв такого типу. Найбільше документів було оформлено на працівників з України – 1,63 млн, з Грузії – 129 тис. та Білорусі – 98 тис. [73].

Співробітників з України найчастіше влаштовують на нижчі посади – про це вказали 39% компаній. Це стала тенденція з початку дослідження, яка досі була наслідком обмежень спрощеної процедури найму. Однак поправка до Закону про працевлаштування іноземців має шанс це змінити, оскільки термін декларування подовжено до 24 місяців. Кожен десятий працівник з України зайнятий на середньому рівні, а 7% – на вищому.

Лише 5% роботодавців визнають, що пропонували східним співробітникам ставку нижче мінімальної зарплати, а 39% компаній платять від 19,7 до 24,9 злотих бруто за годину, кожна п'ята пропонує українським працівникам від 25 до 29,9 злотих бруто за годину. Отже, що кожен десятий роботодавець платить українцям понад 30 злотих бруто за годину. Порівняно з попередніми випусками опитування, відсоток роботодавців, готових платити громадянину України «на руки» більше, ніж поляку, істотно знизився: у 2022 р. таку можливість припускають 16% компаній, тоді як у 2021 р. це був кожен третій роботодавець, а у 2020 р. таку декларацію зробили 28% компаній [72].

Працівники з України користуються пільгами від роботодавців. Найчастіше надаються: соціальні виплати, в т. ч. охорона здоров'я, допомога в оформленні та транспорт до місця роботи. Кожна четверта компанія пропонує квартиру, а кожна п'ята - безкоштовні тести на COVID-19. Менше компаній забезпечують українських працівників безкоштовним харчуванням, на яке можуть розраховувати 16% працевлаштованих у Польщі українців. Ще менше українських працівників в польських фірмах (13%) отримують безкоштовний Інтернет, а 18% компаній заявили, що не надають пільги для персоналу зі Сходу [73].

У першому півріччі 2022 р. в Польщі було подано 5100 заяв від біженців з інших країн, з яких 1200 заяв від громадян України про надання міжнародного захисту [74]. Враховуючи, що в Польщі, за різними оцінками, перебувають від 3,0 до 3,5 млн біженців з України кількість українських громадян, що отримують статус біженця є незначною. Більшість біженців з України працевлаштовується, що в перспективі збільшує ймовірність їхнього тривалого

перебування в Польщі на постійній основі. Тобто, тенденція до підвищення зарплат для українських працівників та сприятливе ставлення до них роботодавців спонукатиме біженців стати трудовими мігрантами. Це означає, що значна частина українських біженців, що приїхали після 24 лютого 2022 р. до Польщі, не повернеться в Україну, тому можна очікувати поглиблення демографічної кризи в нашій країні і у майбутньому.

3.2. Взаємозв'язок демографічних проблем України та міграційної політики Польщі

Україна пережила кілька десятиліть швидкого зростання населення між 1950 і 1990 роками, коли її населення було найвищим у 51,46 мільйона осіб. Починаючи з 1990-х років населення України скорочується через високий рівень еміграції, низьку народжуваність і високу смертність. Рівень народжуваності в Україні становить 9,2 народження на 1000 осіб, щороку знижується більш ніж на 2% за останні кілька років, а смертність – 15,193 померлих на 1000 осіб. Багато людей залишають країну, тому що Україна є другою найбільш небезпечною в Європі, перебуває в конфлікті з Росією на сході та охоплена корупцією.

Зараз населення скорочується зі швидкістю 0,59%, починаючи з 2015 року цей показник щороку зростає. За оцінками ООН, чисельність населення України у 2022 р. становила 43,792 млн осіб і за прогнозами до 2050 року може зменшитися майже на 20% [75]. Статистичні дані ООН включає все населення, що проживає на території України в міжнародно визнаних кордонах, тому з урахуванням анексії Криму та окупації частини Донецької та Луганської областей кількість населення України є меншою і згідно даних Державної служби статистики на початок 2022 р. становила близько 38 млн осіб. Отже, як зазначає Гузман Х. М., «перед повномасштабним вторгненням російських військ демографічна криза в Україні, спричинена російською анексією Криму та окупацією частини Донбасу, а також еміграцією та низьким рівнем

народжуваності, призвела до скорочення населення більш ніж на 26% протягом 1990-2022 років» [76].

Водночас, незважаючи на значний потік трудових мігрантів з України до інших країн в Україні зберігається додатне сальдо міграційного потоку (рис. 3.3). Так, упродовж 2010-2012 рр. з України з метою працевлаштування виїхали в інші країни 1181,6 тис. осіб [77]. При цьому, в'їзний потік до України у 2012 р. був більшим, ніж виїзний потік, за рахунок зворотної міграції (повернулися 37,4% усіх трудових мігрантів) та приїзду до України трудових мігрантів з-за кордону (12760 іноземців працювали в Україні у 2012 р.).

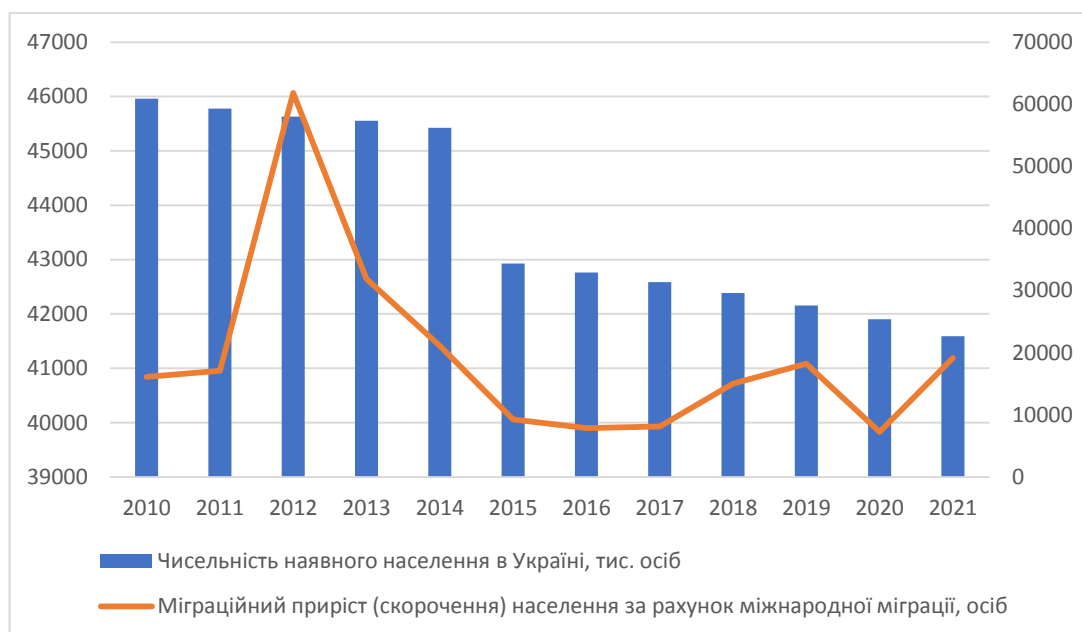

Рис. 3.3. Динаміка чисельності населення та міграційного приросту (скорочення) населення за рахунок міжнародної міграції в Україні у 2010-2021 рр.

Джерело: побудовано за [78; 79]

Як вже зазначалося, за даними ООН з 24 лютого з України виїхали понад 7,5 млн людей, переважно жінок з дітьми, з яких, згідно опитування Центру Разумкова, 79% мають намір повернутися в Україну після закінчення війни [80]. Проте, за оцінками фахівців в сфері демографії, в умовах збільшення тривалості війни в Україні ця цифра може зменшитися, оскільки українські біженці поступово влаштовують своє життя за кордоном, і буде залежати від

того «де відбуватиметься з'єднання родин після війни: в Україні чи в ЄС. Якщо жінки адаптуються до життя за кордоном, запишуть дітей до садочків, знайдуть роботу та винайматимуть житло, то з великою ймовірністю чоловіки поїдуть до них» [81]. Отже, від тривалості активних бойових дій залежить повернення біженців до України, і, відповідно, подальша демографічна ситуація в нашій країні. Як зазначає Лібанова Е., «якщо війна триватиме до кінця літа, то Україна втратить 500-600 тис людей, а якщо конфлікт затягнеться на рік, то безповоротні втрати вимірюватимуться мільйонами» [Там же].

Зростання потоку вимушеної міграції з України відбулося в умовах демографічної кризи в нашій країні, обумовленої еміграційними процесами, зменшенням народжуваності, зростанням смертності та збільшенням осіб середнього віку в загальній кількості населення. Коефіцієнт народжуваності в Україні, який розраховується як середня кількість дітей, народжених однією жінкою в дітородному віці, істотно скоротився за період 2010-2021 рр. і є одним з найнижчих у світі (рис. 3.4).

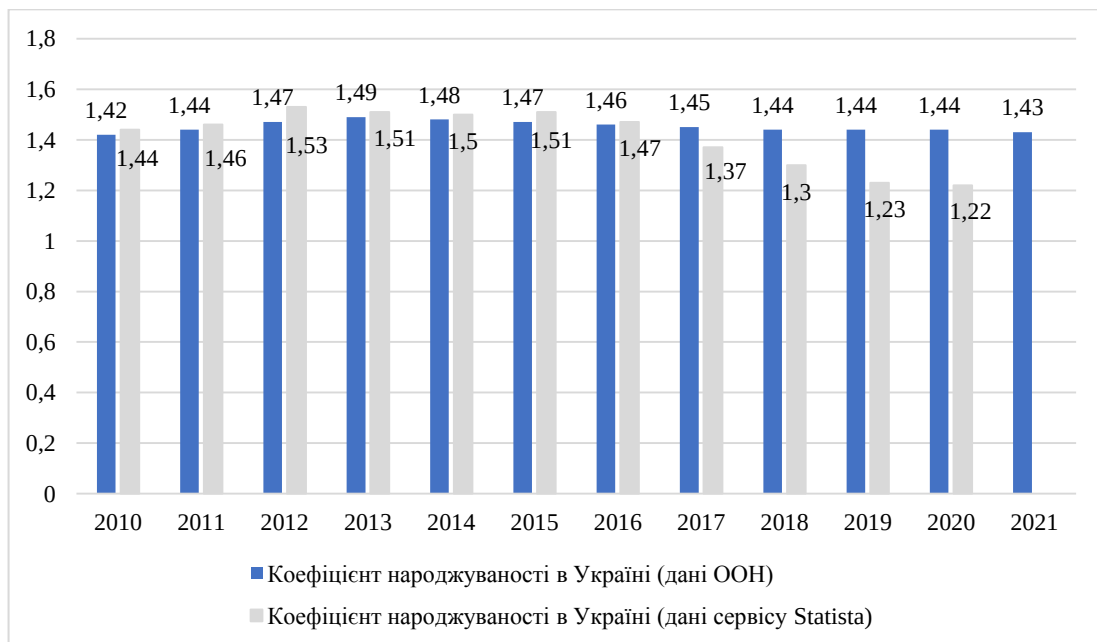

Рис. 3.4. Динаміка коефіцієнта народжуваності в Україні у 2010-2021 рр.

Джерело: [82; 83]

Через зростання міграційних потоків зміниться вікова структура населення України. За результатами дослідження, проведеного польськими

вченими, «середній вік українських біженців становить 36 років» [84], що призведе до зменшення кількості осіб працездатного віку в Україні у середньостроковій перспективі. Процес повернення українських біженців ускладнюється розривом економічних та соціальних зв'язків мігрантів з батьківщиною, оскільки багатьох працівників в Україні було звільнено з роботи у зв'язку з тим, що вони перебувають за кордоном, а діти та молодь почали навчатися в польських освітніх закладах. В результаті цього біженці не відчуватимуть потребу повертатися в Україну.

Крім цього, вагомою проблемою є те, що багато біженців втратили житло внаслідок ракетних обстрілів російських військ. Як зазначила начальник відділу формування та реалізації політики з житлових питань Міністерства регіонального розвитку України Старцева С., «за час війни в Україні зруйновано або пошкоджено 116 тис будинків, у яких мешкали 3,5 млн людей» [85]. На рішення біженців про повернення до рідної країни також впливає ситуація на ринку праці, яка під час війни істотно погіршилася. У західних регіонах України «робочих місць не вистачає навіть для місцевого населення, а зараз туди приїхали сотні тисяч переселенців із зон бойових дій, які теж не можуть знайти роботу» [81].

На тлі посилення небезпеки перебування на території України в умовах війни та погіршення якості життя і ситуації на ринку праці, сприятлива міграційна політика Польщі створює умови для працевлаштування українських біженців та навчання дітей в різних закладах освіти. В результаті лібералізації умов працевлаштування значна частина біженців може стати трудовими мігрантами і в перспективі оселитися в Польщі на постійній основі.

Такі тенденції є особливо загрозливими для української економіки в умовах постійного скорочення кількості осіб у віці 15-64 роки. Упродовж 2010-2021 р. зазначена вікова група зменшувалася в середньому на 1,35% щороку (з 32,1 млн у 2010 р. до 27,6 млн у 2021 р.). Станом на 1 січня 2022 р. з майже 41 млн населення України кількість людей молодше 18 років становила приблизно 7,3 млн. Доросле населення віком від 18 років і старше становило майже 33,6

млн осіб, з них понад 10 млн були у віці 60 років і старше (рис. 3.5). Тому, виїзд працездатного населення за кордон призведе до подальшого старіння населення, дефіциту робочої сили (попит на яку буде зростати після завершення війни в умовах відбудови України) та збільшення навантаження на пенсійну систему та соціальну сферу.

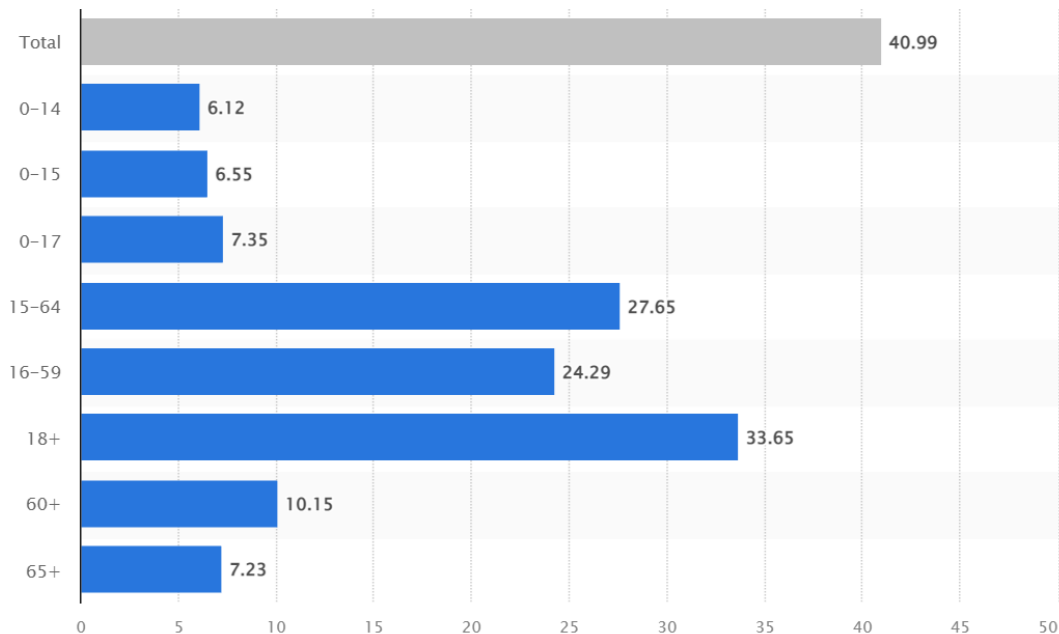

Рис. 3.5. Вікова структура населення України станом на 1 січня 2022 р., млн осіб

Джерело: [86]

З метою вивчення впливу польської міграційної політики на демографічну ситуацію в Україні ми використаємо дані про міграційні потоки з України до Польщі (табл. 3.1).

Основним припущенням у нашому дослідженні є те, що удосконалення міграційної політики в Польщі та впровадження низки заходів, спрямованих на лібералізацію процесу надання дозволів на проживання та працевлаштування, обумовили збільшення міграційного потоку з України до Польщі. Зокрема, результатом інституційних змін в Польщі щодо управління в сфері міграції та працевлаштування стало зростання кількості українців, що офіційно влаштовувалися на роботу і сплачували внески на соціальне страхування. У 2016 р. цей показник збільшився удвічі порівняно з попереднім роком, а у 2021

р. – майже в 6 разів відносно 2015 р. Також у 2021 р. відбулося істотне збільшення кількості громадян України, що виїхали до Польщі, - більше ніж у три рази порівняно з 2015 р.

Таблиця 3.1

Характеристика міграційного потоку України у 2010-2021 рр.

Рік	Міграційний приріст (скорочення) населення за рахунок міжнародної міграції, осіб	Кількість українців, що сплачують внески на соціальне страхування в Польщі, осіб	Кількість громадян України, що виїхали до Польщі, осіб
2010	16133	21777	4 038 219
2011	17096	27659	5 133 253
2012	61844	29713	5 787 078
2013	31913	32989	7 018 179
2014	21099	49150	7 672 751
2015	9250	101150	9 519 193
2016	7846	194418	10 133 129
2017	8126	316474	10 410 307
2018	15055	420723	10 005 783
2019	18222	479113	9 885 607
2020	7240	532503	3 962 053
2021	19137	627028	34 263 750

Джерело: складено за [87, с. 9; 88, с. 8; 89]

Використовуючи методику статистично-кореляційного аналізу, для виявлення впливу міграційних потоків з України до Польщі на показники демографічної ситуації в Україні, побудуємо модель множинної лінійної регресії. В якості незалежних змінних використаємо дані, наведені в таблиці 3.1: міграційний приріст (скорочення) населення за рахунок міжнародної міграції (*migr_balance*); кількість українців, що сплачують внески на соціальне страхування в Польщі (*migrant_work*); кількість громадян України, що виїхали до Польщі (*migrant_travel*).

Множина залежної змінної буде описуватися показниками, що характеризують демографічну ситуацію в Україні (табл.3.2): кількість населення у віці 15-64 роки (населення працездатного віку) (*popul_work*); чисельність наявного населення в Україні (*population*); коефіцієнт народжуваності в Україні (*fertility_rate*).

Таблиця 3.2

Показники демографічної ситуації в Україні у 2010-2021 рр.

Роки	Кількість населення у віці 15-64 роки, осіб	Чисельність наявного населення в Україні, тис. осіб	Коефіцієнт народжуваності в Україні
2010	32136968	45962,9	1,42
2011	31993311	45778,5	1,44
2012	31846776	45633,6	1,47
2013	31606374	45553	1,49
2014	29 634 710	45426,2	1,48
2015	29 327 724	42929,3	1,47
2016	29 011 835	42760,5	1,46
2017	28 719 006	42584,5	1,45
2018	28 468 034	42386,4	1,44
2019	28 199 524	42153,2	1,44
2020	27927758	41902,4	1,44
2021	27646706	41588,4	1,43

Джерело: складено за даними [90; 91]

У результаті проведення регресійного аналізу не було виявлено статистично значущої залежності між коефіцієнтом народжуваності та показниками міграції з України до Польщі. Водночас, упродовж досліджуваного періоду спостерігалася істотна обернена залежність кількості населення працездатного віку від кількості українців, що були зареєстровані в системі соціального страхування Польщі і, відповідно, мали офіційне працевлаштування (табл. 3.3). Коефіцієнт кореляції ($R=0,963$) підтверджує міцність взаємозв'язку між змінними, а коефіцієнт детермінації ($R^2=0,927$) свідчить про те, що скорочення кількості працездатного населення в Україні на 92,7% обумовлене виїздом українських громадян до Польщі, а решта 7,3% - інші чинники впливу. Отже, збільшення на 1% кількості офіційно працюючих українських громадян в Польщі призводило до зменшення кількості населення працездатного віку в Україні на 0,041%.

Також в результаті дослідження виявлено негативний вплив кількості офіційно працевлаштованих українських громадян в Польщі на динаміку чисельності населення в Україні. Рівень статистичної помилки регресії не перевищує 1%, тому з високою ймовірністю можемо стверджувати, що

збільшення на 1% кількості українських трудових мігрантів, що зареєстровані як платники страхових внесків, призводить до зменшення населення України на 0,029%. Достовірність результатів дослідження підтверджується високими значеннями коефіцієнту кореляції та коефіцієнту детермінації, а F-критерій підтверджує щільність зв'язку між залежною та незалежною змінною.

Таблиця 3.3

Залежність демографічних показників України від зміни кількості офіційно працевлаштованих українців в Польщі у 2010-2021 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	<i>popul_work</i>	<i>population</i>
Кількість спостережень	12	12
Постійна величина	17,693*** (0,043)	11,033*** (0,024)
<i>migrant_work</i>	-0,041*** (0,004)	-0,029*** (0,002)
R	0,963	0,976
R ²	0,927	0,953
F-критерій	F(1,10)=128,45	F(1,10)=203,14

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором

Слабкий зв'язок було виявлено в результаті регресійного аналізу залежності показників демографічної ситуації в Україні та кількості українських громадян, які щорічної виїздили до Польщі (кількість перетинів українсько-польського кордону). За нашими розрахунками виявлено слабку ($R=0,596$) обернену залежність зміни кількості працездатного населення в Україні та кількості виїздів українських громадян до Польщі. Коефіцієнт детермінації показує, що зниження кількості населення працездатного віку на 35,6% обумовлено зростанням таких поїздок, оскільки з моменту запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС туристичні поїздки часто здійснювалися з метою пошуку роботи.

Як видно з таблиці 3.4, обернений зв'язок також виявлено між зміною чисельності населення України у 2010-2021 рр. та кількістю виїздів українських громадян до Польщі у цей період. Хоча коефіцієнт кореляції ($R=0,583$) та

коефіцієнт детермінації ($R^2=0,340$) мають невисокі значення, рівень статистичної помилки не перевищує 5%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів.

Таблиця 3.4

Залежність демографічних показників України від зміни кількості громадян України, що виїхали до Польщі у 2010-2021 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	<i>popul_work</i>	<i>population</i>
Кількість спостережень	12	12
Постійна величина	18,145*** (0,400)	11,332*** (0,285)
<i>migrant_travel</i>	-0,059** (0,025)	-0,040** (0,017)
R	0,596	0,583
R^2	0,356	0,340
F-критерій	F(1,10)=5,532	F(1,10)=5156

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором

За результатами регресійного аналізу не було виявлено статистично значимого зв'язку між показниками, що характеризують демографічну ситуацію в Україні, та зміною міграційного приросту населення за рахунок міжнародної міграції.

Враховуючи ситуацію, що склалася в Україні через високу інтенсивність бойових дій, та виїзд значної кількості українських громадян до Польщі, де в результаті реалізації оновленої міграційної політики покращилися умови отримання дозволів на проживання та офіційне працевлаштування, існує висока ймовірність подальшого погіршення демографічних показників в Україні. В короткостроковому періоді (2022-2023 рр.) відбудеться істотне скорочення кількості населення працездатного віку, а у довгостроковій перспективі посиляться тенденції до старіння населення через низький рівень народжуваності, оскільки більшість українських біженців – це молоді жінки.

Висновки до розділу

1. Характер міграції з України до Польщі змінився після 2014 р. з короткочасної та циклічної на довготривалу. Такі зміни відбулися через погіршення соціально-економічної ситуації в Україні після Євромайдану та початку воєнних дій у східних регіонах нашої країни, а також в результаті запровадження безвізового режиму з країнами ЄС та запровадження спрощеної процедури працевлаштування і отримання дозволу на тривале перебування для українських громадян в Польщі. Також змінилася галузева структура зайнятості українських громадян в Польщі: у 2013-2014 рр. переважало сільське господарство, а з 2015 р. відбувалося зростання працюючих українців в будівництві, переробній промисловості, транспортній сфері.

2. Вікова структура українських трудових мігрантів характеризується переважанням осіб працездатного віку та значним відсотком дітей і підлітків, що свідчить про довгострокові плани українських сімей щодо перебування в Польщі. Цьому сприяє також позитивне ставлення польських підприємців до українських трудових мігрантів, які з кожним роком працевлаштовують все більше українців, а також надають багато пільг для українських працівників. Серед українських громадян, які виїхали до Польщі лише незначна частина отримала статус біженця, оскільки більшість знаходить роботу та планує залишатися на тривалий час, фактично набуваючи статусу трудового мігранта. Отже, значна частина українських біженців не планують повернутися в Україну, що призведе до поглиблення демографічної кризи в нашій країні.

3. Хоча погіршення демографічної ситуації в Україні спостерігається з 90-х років минулого століття і обумовлено комплексом соціально-економічних чинників, міжнародна міграція, зокрема з України до Польщі також є істотним фактором зміни чисельності населення та його вікової структури. Це підтверджують результати регресійного аналізу, згідно яких виявлено істотний негативний вплив зміни кількості українців, що офіційно працевлаштовані в Польщі, на загальну чисельність населення та кількість населення працездатного віку в Україні. Також виявлено слабкий негативний вплив

кількості українських громадян, які щорічної виїздили до Польщі на чисельність населення та кількість населення працездатного віку в Україні. При цьому не виявлено статистично значимого зв'язку між коефіцієнтом народжуваності в Україні та показниками міграції українських громадян до Польщі, а також не виявлено зв'язку між показниками демографічної ситуації в Україні та міграційним приростом населення.

ВИСНОВКИ

1. Глобалізований світ характеризується поглибленням диспропорцій економічного розвитку між країнами, що в умовах розвинених транспортних комунікацій та інформаційного середовища призводить до зростання міжнародних міграційних потоків та зміни демографічної ситуації в країнах-учасниках міграційних процесів. Головними тенденціями міграції в останні роки є зростання кількості мігрантів, зворотної міграції та грошових переказів мігрантів до рідних країн. Транскордонні переміщення фізичних осіб стали ваговою складовою соціально-економічного розвитку країн, тому кожна держава повинна проводити ефективну міграційну політику та гнучко реагувати на зміни міграційних процесів.

2. Міграційна політика - складова державної політики і розглядається як сукупність інструментів, заходів та політичних рішень, розроблених та прийнятих органами державної влади щодо регулювання еміграції, імміграції та інтеграції мігрантів. Предметом політики є міграційні процеси, їх прямі та опосередковані учасники, що дозволяє врахувати вплив міграційної політики не лише на формування міграційних процесів макрорівня, а й на конкретні спільноти та окремих осіб на мезо- та мікрорівні. Основними функціями державної міграційної політики є регулювання міграційних потоків, моніторинг міграційних процесів, інтегрування іммігрантів у суспільство, дипломатичне врегулювання питань в сфері міграції на міжнародному рівні.

3. Міжнародна міграція безпосередньо впливає на населення, змінюючи його чисельність і вікову структуру, і опосередковано впливає на загальну кількість майбутніх народжень. Зменшення чисельності населення внаслідок еміграції проявляється у короткостроковому періоді, а зміни вікової структури населення відбуваються з певним часовим лагом. Зростання еміграційного потоку з країни-експортера людських ресурсів призводить до зменшення кількості населення працездатного віку та пришвидшує процес старіння населення. Збільшення імміграційного потоку до країни-імпортера людських ресурсів забезпечує покращення демографічної ситуації завдяки підвищенню

народжуваності та збільшення частки осіб середнього віку в загальній кількості населення.

4. Міграційна політика Польщі формується під впливом спільної політики ЄС та з урахуванням викликів внутрішнього та зовнішнього середовища. Оновлення принципів та засобів реалізації міграційної політики Польщі після 2016 р. поряд з лібералізацією ринку праці та реформуванням освіти і медицини забезпечили зростання позитивного сальдо міграції, а Польща поступово перетворюється з країни-експортера на країну-імпортера трудових ресурсів. Покращення польської міграційної політики в умовах погіршення соціально-економічної ситуації в Україні та початку повномасштабної агресії Росії стало важливим фактором збільшення потоку трудових мігрантів з нашої країни до Польщі.

5. Трудові іммігранти з України позитивно впливають на економічне зростання Польщі, а у довгостроковому періоді очікується покращення демографічної ситуації, насичення ринку праці робочою силою, зростання ВВП і споживчого попиту, збільшення інвестицій та розширення виробничих потужностей. Вікова структура українських трудових мігрантів характеризується переважанням осіб працездатного віку та значним відсотком дітей і підлітків, що свідчить про довгострокові плани українських сімей щодо перебування в Польщі. Серед українських громадян, які виїхали до Польщі, лише незначна частина отримала статус біженця, оскільки більшість працевлаштовуються і фактично стають трудовими мігрантами. Отже, значна частина українських біженців не планують повернутися в Україну, що призведе до поглиблення демографічної кризи в нашій країні.

6. Міграція українців до Польщі є вагомим фактором погіршення демографічної ситуації в Україні. Це підтверджують результати регресійного аналізу, згідно яких виявлено істотний негативний вплив зміни кількості українців, що офіційно працевлаштовані в Польщі, на загальну чисельність населення та кількість населення працездатного віку в Україні. В результаті дослідження виявлено слабкий негативний вплив кількості українських

громадян, які щорічної виїздили до Польщі, на загальну чисельність населення та кількість населення працездатного віку в Україні. Зв'язок між коефіцієнтом народжуваності в Україні та показниками міграції українських громадян до Польщі, а також між показниками демографічної ситуації в Україні та міграційним приростом населення виявився статистично не значимим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Skoczek, M. Migracje międzynarodowe. W: Bąkiewicz, A., Żuławska, U., *Rozwój w dobie globalizacji*. PWE, Warszawa, 2010. s. 187.
2. Khalid, B., & Urbański, M. Approaches to understanding migration: A multi-country analysis of the push and pull migration trend. *Economics and Sociology*. 2021. №14(4). Pp. 242-267.
3. Pan, G. The Push-Pull Theory and motivations of Jewish refugees. In: *A Study of Jewish Refugees in China (1933–1945)*. Singapore, Springer. 2019. https://doi.org/10.1007/978-981-13-9483-6_9.
4. Recommendation on Statistics of International Migration. Statistical Papers Series M. 1998. №. 58 Rev.
5. Kacperska, E. Międzynarodowe przepływy siły roboczej, *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*. 2016. №116. SGGW. Warszawa.
6. Чехович С.Б. Елементарний курс міграційного права України. К.: МАУП, 2004. 216 с.
7. Безуглий П.Г. Вплив державної політики на міграційні процеси в Україні (2010-2017 рр.). Дис.... докт. філософ. Спец. 052 «Політологія» 05 – соціальні та поведінкові науки. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. 209 с.
8. Przytuła, S. Migracje międzynarodowe i ekspatriacja. Perspektywa indywidualna, organizacyjna, społeczno-kulturowa. Warszawa, Difin. 2017. s. 61.
9. Шиманська К.В. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій: дис. ... д. екон. наук., спец. 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Вінниця: ДНУ ім. Василя Стуса, 2019. 623 с.
10. Castles S. Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology*. 2003. T. 37. №. 1. pp. 13-34.
11. World migration report 2008 : managing labour mobility in the evolving global economy. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3868773>.

12. Edo, A., Rapoport, H. Minimum Wages and the Labor Market Effects of Immigration. *Labour Economics*. 2019. №61. pp. 101753.

13. A war in a pandemic. Implications of the Ukraine crisis and COVID-19 on global governance of migration and remittance flows. *Migration and Development. Brief* 36. May, 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/labormarkets/brief/migration-and-remittances>.

14. The Economist. How the Pandemic Reversed Old Migration Patterns in Europe. January 28, 2021. <https://www.economist.com/europe/2021/01/28/how-the-pandemic-reversed-old-migration-patternsin-europe>.

15. The Operational Data Portal. Refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org>.

16. World Bank Grope. COVID-19 Crisis Through a Migration Lens. *Migration and Development Brief* 32. 2020. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/989721587512418006/pdf/COVID-19-Crisis-Through-aMigration-Lens.pdf>.

17. Kulesa A. Towards the Conceptualization of Migration Policy as a Specic Public Policy: The Definition and Research Field. *Studia z Polityki Publicznej*. 2017. №4(16). Pp. 87-103.

18. Бабенко О. Г. Міграційна політика Української держави на сучасному етапі (політологічний аспект): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К., 1997. 26 с.

19. Риндзак О. Т. Державна міграційна політика в контексті пріоритетів національної безпеки України. *Економіка України*. 2016. Вип. 12 (661). С. 72–81.

20. Олефір В. І. Сучасна міграційна політика в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002. № 3. С. 3–11.

21. Rajkiewicz A. Nad danymi NSP 2002 o migracjach zagranicznych ludności. *Polityka Społeczna*. 2004. № 3. с. 8–9.

22. Duszczyk M. Polska polityka imigracyjna a rynek pracy. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra, 2012.
23. Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України. К.: НІСД, 2014. 48 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migr_pol-68f1d.pdf.
24. Малиновська О. А. Політика сусідніх країн щодо співвітчизників як інструмент поповнення людських ресурсів: виклики та уроки для України. Стратегічні пріоритети. №3 (28). 2013. С. 138 – 146.
25. Сафонов Ю. М. Міграційна політика та міграційні процеси в Україні. Інтелект XXI. 2015. № 3. С. 6–13.
26. Borjas, G. J. Economic research on the determinants of immigration. World Bank Technical Papers. 1999. doi: <https://doi.org/10.1596/0-8213-4504-4>.
27. Hatton, T. J., Williamson, J. G. Global Migration and the World Economy. 2005. doi: <https://doi.org/10.7551/mitpress/3303.001.0001>.
28. Karemera, D., Oguledo, V. I., Davis, B. A gravity model analysis of international migration to North America. Applied Economics. 2000. Vol. 32(13). pp. 1745–1755.
29. Mayda, A. M. International migration: a panel data analysis of the determinants of bilateral flows. Journal of Population Economics. 2009. Vol. 23(4). pp. 1249–1274.
30. Oziewicz, E., Michałowski, T. Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze. Warszawa: PWE. 2013. s. 157.
31. Fihel A., Janicka A., Kloc-Nowak W. The direct and indirect impact of international migration on the population ageing process: A formal analysis and its application to Poland. Demographic Research. 2018. Vol. 38. Art. 43. <https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/de/legalcode>.
32. Cangiano A. The Impact of Migration on UK Population Growth. <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/the-impact-of-migration-on-uk-population-growth>.

33. Births by parents' country of birth, England and Wales: 2018. ONS, London, October 2019.
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/livebirths/bulletins/parentscountryofbirthenglandandwales/2018>.

34. Maslii, N., Demianchuk, M., Britchenko, I., Bezpartochnyi, M. Modeling Migration Changes According To Alternative Scenarios in the Context of the Global COVID19 Pandemic: The Example of Ukraine. Economic Studies (Ikonomicheski Izsledvania). 2022. №31(1). pp. 58-71.

35. Migration and population change - drivers and impacts. Population facts. 2017. №2017/8. <https://www.un.org>.

36. Impact of Migration on Population Change. Results from the ESPON DEMIFER Project. <https://www.espon.eu>.

37. Peri G. Immigrant Swan Song: Immigration can solve the demographic dilemma - but not without the right policies. Finance and Development. March, 2020. <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2020/03/can-immigration-solve-the-demographic-dilemma-peri>.

38. The Global Risks Report 2016. 11th Edition. World Economic Forum 2016. Geneva. http://www3.weforum.org/docs/GRR/WEF_GRR16.pdf.

39. Asylum in the EU Member States. Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015. Eurostat news release, №22/2016 – 4 March 2016.

40. Asylum in the EU Member States. Number of first time asylum seekers slightly up to almost 306000 in the second quarter of 2016. Eurostat news release. № 181/2016 – 22 September 2016.

41. Asylum and new asylum applicants – annual aggregated data , Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tps00191&language=en>.

42. Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 2012.326.1.

43. Ten point action plan on migration, Luxembourg: Joint Foreign and Home Affairs Council, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4813_en.htm.

44. Zalecenie Komisji Europejskiej nr 2015/914 z dnia 8 czerwca 2015 r. dotyczące europejskiego programu przesiedleń, Dz. Urz. UE L 2015.148.32.

45. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski program w zakresie migracji, Bruksela, 13.05.2015 r., http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_pl.pdf.

46. Postęp w realizacji unijnego programu w zakresie migracji, Bruksela 27.05.2015. [http:// europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5039_pl.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5039_pl.htm).

47. Adamczyk A. Kryzys migracyjny w Europie a polska polityka imigracyjna. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*. 2017. №1(163), ss. 307–331.

48. Polityka migracyjna Polski – kierunki działań 2021-2022. <https://www.gov.pl>.

49. Polityka migracyjna Polski. Projekt z dnia 10 czerwca 2019 r. Departament Analiz i Polityki Migracyjnej MSWiA. 2019. 70 s.

50. 50 milionów mieszkańców Polski. Konkretnie działania, a nie tylko marzenia, red. A. Fandrejewska-Tomczyk. Związek Przedsiębiorców i Pracodawców. Fundacja Warsaw Enterprise Institute, Warszawa 2018 r. <http://zpp.net.pl/wp-content/uploads/2019/02/Demografia-wersja-elektroniczna.pdf>.

51. Lindenberg G. Wzbierająca fala. Europa wobec eksplozji demograficznej w Afryce. Opole: Wydawnictwo Fundacja Instytut Dyplomacji Europejskiej. 2019.

52. Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J. Współczesne migracje Polaków. Bezrobocie.org.pl. Biuletyn nr 1, 2007. Warszawa.

53. Migracje zarobkowe Polaków. red. Joanna Fitek-Chybiński. Work Service, listopad 2018 r. <http://www.workservice.com/pl/Centrum-prasowe/Raporty/Raport-Migracyjny/MigracjeZarobkowe-Polakow-IX-listopad-2018>.

54. Brzozowski, J., Kaczmarczyk, P. Konsekwencje migracji poakcesyjnych z Polski dla kompetencji zawodowych i kulturowych polskiego społeczeństwa,

Ekspertyzy Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 2014.

55. Demographic situation in Poland up to 2019. International migration of population in 2000–2019. Statistics Poland. Warsaw 2020. 233 p.

56. Uchodźcy z Ukrainy. Najszybsza migracyjna rewolucja. <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8422428,uchodzcy-pkb-polska-gospodarka-ukraincy.html>.

57. Ditrich R. Ilu Ukraińców pracuje w Polsce? Jak wielu uchodźców znalazło pracę? <https://obserwatorgospodarczy.pl/2022/06/28/ilu-ukraincow-pracuje-w-polsce-jak-wielu-uchodzcow-znalazlo-prace>.

58. Strzelecki P., · Growiec J., Wyszyński R. The contribution of immigration from Ukraine to economic growth in Poland. Review of World Economics. 2022. №158. Pp. 365–399.

59. Eurostat. (2019). Residence permits for non-EU citizens: First residence permits issued in the EU member states remain above 3 million in 2018. Main beneficiaries from Ukraine and China. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Residence_permits.

60. Ukraine Refugees Situation. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

61. Jaki wpływ na polską gospodarkę będą mieli uchodźcy z Ukrainy? <https://obserwatorgospodarczy.pl/2022/05/14/jaki-wplyw-na-polska-gospodarke-beda-mieli-uchodzcy-z-ukrainy>.

62. Napływ imigrantów z Ukrainy: Krótkoterminowe trudności, długoterminowe szanse. <https://forsal.pl/gospodarka/aktualnosci/artykuly/8408527,naplyw-imigrantow-z-ukrainy-krotkoterminowe-trudnosci-dlugoterminowe-szanse.html>.

63. Profiles, needs and intentions of refugees from Ukraine. <https://app.powerbi.com/view?r=e>.

64. Górny A., Śleszyński P. Exploring the spatial concentration of foreign employment in Poland under the simplified procedure. Geographia Polonica. 2019. №91(3). Pp. 331-346.

65. Górny A., Kaczmarczyk P. A known but uncertain path: The role of foreign labour in Polish agriculture. *Journal of Rural Studies*. 2018. №64. Pp. 177-188.
66. Górny A., Madej K., Porwit K. Ewolucja czy rewolucja? Imigracja z Ukrainy do aglomeracji Warszawskiej z perspektywy lat 2015-2019. *CMR Working Papers*. 2020. №123/181. 72 p.
67. International Migration Outlook 2019. OECD. <https://doi.org/10.1787/c3e35eec-en>.
68. Ilu Ukraińców wyjechało z Polski? Jadwiga Emilewicz mówi o milionie. Dane Straży Granicznej pokazują co innego. URL: <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/ilu-ukraincow-opuscilo-polske-z-powodu-pandemiikoronawirusa/5p3x482>.
69. Górny A. All circular but different: variation in patterns of Ukraine-to-Poland migration. *Population Space and Place*. 2017. №23(8). Pp. 1-10.
70. Górny A., Kaczmarczyk P., Szulecka M., Bitner M., Okólski M., Siedlecka U., Stefańczyk A. Imigranci w Polsce w kontekście uproszczonej procedury zatrudniania cudzoziemców. Raport z badań. Warszawa: WISE Europa i Ośrodek Badań nad Migracjami UW. 2018. URL: www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2016/11/raport-power.pdf.
71. Obywatele Ukrainy w Polsce – raport, 14.12.2021. Urząd do Spraw Cudzoziemców. <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--raport>.
72. Chmielewska I., Dobroczek G., Puzynkiewicz J. Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania, Departament Statystyki NBP, Warszawa 2016.
73. Barometr polskiego rynku pracy. Personnel Service, 2022. URL: <http://personnelservice.pl/download.php?fid=324>.
74. Postępowania uchodźcze w I połowie 2022 r. Urząd do Spraw Cudzoziemców. <https://www.gov.pl/web/udsc/postepowania-uchodzyczne-w-i-polowie-2022-r>.
75. Ukraine Population 2022. <https://worldpopulationreview.com/countries/ukraine-population>.

76. Гузман, Хосе Мігель. Демографічна трагедія України: другий голодомор? <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/28/688487>.

77. Міграційний профіль України у 2011–2015 рр. К., 2016. 74 с. URL: <https://dmsu.gov.ua/images/files/MP2015.pdf>.

78. Міграційний рух населення за типом місцевості у 2002-2021 роках. Державна служба статистики України. https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm.

79. Населення України (1990-2021). https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm.

80. Українські біженці: настрої та оцінки (березень 2022р.). https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukrainski-bizhentsi-nastroi-ta-otsinky?fbclid=IwAR1FCBG2VEkJIdikdArJW1YzVnQjPKGtAMi_MdiekmfpPwz8kIdZxift-EU.

81. Мірошніченко Б. Камінний хрест на демографії. Скільки людей втратить Україна та як зупинити міграцію? <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/24/688509/>.

82. Ukraine Fertility Rate 1950-2022. United Nations - World Population Prospects. <https://www.macrotrends.net/countries/UKR/ukraine/fertility-rate>.

83. Ukraine: Fertility rate from 2010 to 2020. <https://www.statista.com/statistics/296567/fertility-rate-in-ukraine>.

84. Nearly half of refugees in Poland want to return to Ukraine, says new report. <https://scienceinpoland.pap.pl/en/news/news%2C92570%2Cnearly-half-refugees-poland-want-return-ukraine-says-new-report.html>.

85. Загарбники зруйнували або пошкодили в Україні 116 тисяч житлових будинків. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3507870-zagarbniki-zrujnuvali-abo-poskodili-v-ukraini-116-tisac-zitlovih-budinkiv.html>.

86. Resident population of Ukraine as of January 1, 2022, by age group. <https://www.statista.com/statistics/1006655/ukraine-population-by-age-group/#statisticContainer>.

87. Mrugała G., Tomczyk I. Cudzoziemcy w polskim systemie ubezpieczeń społecznych. XII 2021. Departament Statystyki i Prognoz Aktuarnych. Warszawa, czerwiec 2022.

88. Adamowicz R. Cudzoziemcy w polskim systemie ubezpieczeń społecznych. 2019. Departament Statystyki i Prognoz Aktuarnych. Warszawa, 2019.

89. Міграційний профіль України у 2010-2021 рр. <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/monitoring-migracijnix-proczesiv/migracijnij-profil.html>.

90. Ukraine Fertility Rate 1950-2022. United Nations - World Population Prospects. <https://www.macrotrends.net/countries/UKR/ukraine/fertility-rate>.

91. Населення України у 1990-2022 рр. <https://ukrstat.gov.ua>.